

Pád do dluhové pasti a jeho vliv na vznik sociálně patologických jevů

Bc. Zuzana Kunderová

Diplomová práce
2013

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií
Ústav pedagogických věd
akademický rok: 2012/2013

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Zuzana Kunderová**
Osobní číslo: **H11323**
Studijní program: **N7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**
Forma studia: **kombinovaná**

Téma práce: **Pád do dluhové pasti a možnosti řešení**

Zásady pro vypracování:

Provedení literární rešerše v oblasti sociálně patologických jevů souvisejících s pádem do dluhové pasti.
Definování základních pojmů a teoretických východisek výzkumného šetření.
Analýza dat s využitím vhodných metodických postupů.
Vyhodnocení dat a interpretace závěrů.
Prezentace výsledků výzkumu a formulace námětů pro jejich praktické využití.

Rozsah diplomové práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

GIDDENS, Anthony. Sociologie. Praha: Argo, 1999. ISBN 8072031244.

NEŠPOR, Karel. Návykové chování a závislost: Současné poznatky a perspektivy léčby. Praha: Portál, 2007. ISBN 9788073672676.

FISHER, Slavomil a ŠKODA. Sociální patologie. Praha: Grada Publishing a.s., 2009. ISBN 8024727811.

SYROVÝ, Petr a Tomáš TYL. Osobní finance: Řízení financí pro každého. Praha: Grada Publishing a.s., 2011. ISBN 9788024738130.

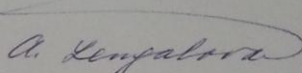
POKORNÝ, Vratislav, Jana TELCOVÁ a Anton TOMKO. Prevence sociálně patologických jevů. Brno: Ústav psychologického poradenství a diagnostiky, 2003. ISBN 8086568040.

Vedoucí diplomové práce: **doc. Ing. Josef Kacr, CSc.**
Ústav managementu a marketingu

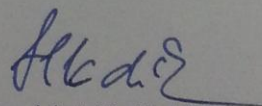
Datum zadání diplomové práce: **30. listopadu 2012**

Termín odevzdání diplomové práce: **26. dubna 2013**

Ve Zlíně dne 14. února 2013

doc. Ing. Anežka Lengálová, Ph.D.
děkanka

Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – diplomovou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné;
- na diplomové práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně .....*25.4.2013*.....

Zlana Sanderova
.....

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací;

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlázení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.

3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédne k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Diplomová práce se zabývá problematikou pádu do dluhové pasti a jeho možným vlivem na výskyt sociálně patologických jevů u jedinců, kteří se v dluhové spirále ocitli. Cílem práce je zjistit, do jaké míry ovlivňuje dluhová past vznik sociálně patologických jevů. Výzkum byl proveden u 137 respondentů, kteří byli vedeni v roce 2012 v insolvenčním řízení, dotazníkovou metodou a byl vyhodnocen kvantitativně. Dotazníkové šetření se týkalo oblastí alkoholismu, agresivity, gamblerství, užívání návykových látek, suicidálního a kriminálního chování. Konečným výstupem bylo zjištění, že dluhová past vliv na vznik sociálně patologických jevů v některých oblastech u dotazovaných respondentů má.

Klíčová slova: Dluhová past, finanční gramotnost, sociálně patologické jevy

ABSTRACT

This thesis deals with the problem of falling into a debt trap and its possible impact on the incidence of socially pathological phenomena of individuals who find themselves in a debt spiral. The aim is to determine to what extent the debt trap influences the occurrence of socially pathological phenomena. The research was conducted with 137 respondents, who were in insolvency proceedings in 2012. The research was conducted with use of the questionnaire which was quantitatively evaluated. The questionnaire survey covered the areas of alcoholism, aggression, gambling, drug use, suicidal and criminal behavior. The final outcome was that the debt trap influences the incidence of socially pathological phenomena of several respondents in some areas.

Keywords: debt trap, financial literacy, socially pathological phenomena

Na tomto místě bych chtěla poděkovat vedoucímu práce, Doc. Ing. Josefu Kacroví, CSc., za podporu, odbornou pomoc, cenné rady. Nejvíce chci poděkovat za trpělivost, kterou se mnou měl při vedení mé práce.

Dále chci poděkovat mé rodině za podporu v tomto roce a hlavně příteli, který mě povzbuzoval do práce a měl se mnou nebývalou trpělivost.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské/diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	10
I TEORETICKÁ ČÁST	11
1 SOCIÁLNÍ PATOLOGIE	12
1.1 CHARAKTERISTIKA SOCIÁLNÍ PATOLOGIE	12
1.1.1 Sociální deviace	13
1.1.2 Sociální dezorganizace.....	14
2 PŘÍČINY A ZDROJE SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÝCH JEVŮ	15
2.1 TEORIE ZDROJŮ SOCIÁLNÍ PATOLOGIE	16
2.1.1 Biologické teorie	16
2.1.2 Psychologické teorie	19
2.1.3 Sociologické teorie.....	21
2.1.3.1 Teorie kulturního přenosu.....	22
2.1.3.2 Teorie diferenciální asociace	23
2.1.3.3 Teorie anomie	23
2.2 KLASIFIKACE SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÝCH JEVŮ	24
2.2.1 Agresivita a násilí.....	25
2.2.1.1 Příčiny agresivity a násilí.....	26
2.2.2 Suicidální jednání.....	26
2.2.2.1 Příčiny suicidálního jednání.....	28
2.2.3 Drogové a nedrogové závislosti	30
2.2.3.1 Drogová závislost	30
2.2.3.2 Nedrogové závislosti.....	31
2.2.4 Sociálně patologické jevy spojené s prostředím rodiny.....	32
2.2.5 Kriminalita a delikvence	32
2.2.5.1 Příčiny vzniku kriminálního chování a delikvence.....	33
3 DLUHOVÁ PAST	35
3.1 VYMEZENÍ POJMU DLUHOVÁ PAST.....	35
3.1.1 Finanční gramotnost.....	35
3.1.1.1 Kognitivní faktory finanční gramotnosti	36
3.1.1.2 Nekognitivní faktory finanční gramotnosti.....	37
3.2 PŘÍČINY PÁDU DO DLUHOVÉ PASTI	38
3.2.1 Finanční gramotnost.....	38
3.2.2 Instituce	38
3.2.3 Nepředvídané situace	40
II PRAKTICKÁ ČÁST	41
4 METODOLOGIE VÝZKUMU	42
4.1 VÝZKUMNÉ PROBLÉMY A STANOVENÍ HYPOTÉZ	42
4.2 DEFINOVÁNÍ PROMĚNNÝCH.....	43
4.3 POJETÍ VÝZKUMU	44
4.4 VÝZKUMNÝ VZOREK	44
4.5 TECHNIKA VÝZKUMU	45
4.6 ZPŮSOB ZPRACOVÁNÍ DAT.....	45
5 VYHODNOCENÍ A INTERPRETACE VÝSLEDKŮ	46

5.1	FAKTOGRAFICKÁ DATA	46
5.2	DLUHOVÁ PAST	49
5.3	SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÉ JEVY	50
5.3.1	Alkoholismus	50
5.3.2	Agresivita	51
5.3.3	Gamblerství	52
5.3.4	Užití návykových látek	53
5.3.5	Suicidální chování	54
5.3.6	Kriminální chování.....	55
6	ANALÝZA A INTERPRETACE DAT	57
6.1	Vliv dluhové pasti na vznik sociálně patologických jevů	57
6.1.1	Alkoholismus	57
6.1.2	Agresivita	58
6.1.3	Gamblerství	59
6.1.4	Užívání návykových látek.....	59
6.1.5	Suicidální chování	60
6.1.6	Kriminální chování.....	61
6.2	FAKTOGRAFICKÁ DATA	62
6.2.1	Pohlaví.....	62
6.2.2	Vzdělání	62
6.3	SHRNUTÍ.....	63
	ZÁVĚR	65
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	66
	SEZNAM TABULEK.....	70
	SEZNAM PŘÍLOH.....	71

ÚVOD

S počátkem nového tisíciletí se stále zřetelněji mění chování populace v souvislosti s rychlým rozvojem finančních služeb. Konzervativní postoj k úsporám a dluhům se pozvolna mění. Ochota více se zadlužovat roste úměrně s tendencí k rychlé spotřebě. Ovšem tyto změny v chování nemohou zůstat bez rizik. A proto se stala finanční rizika jedním z hlavních témat dnešního světa. Musíme mít ovšem na paměti, že finanční rizika jsou rizika spojená s veškerými finančními aktivitami. Tedy zahrnují jakékoliv finanční operace a tím se tyto rizika přenášejí na kohokoliv z nás. Ve skutečnosti nejde o rizika institucí poskytující finanční produkty, ale rizika činností. Znalost finančních produktů a důsledků jejich dlouhodobého využívání je, ale stále velmi nízká. Navíc, málokdo má na mysli, že se jeho životní okolnosti mohou změnit v důsledku nestabilní ekonomické situace a nebude schopen dostát svým finančním závazkům. Tohoto problému si je dobře vědoma i vláda, jak to vyplývá z usnesení ze dne 7. prosince 2005 Usnesení č. 1594. Proto Ministerstvo financí České republiky připravilo, ve spolupráci s Českou národní bankou, v letech 2007 a 2010 řadu šetření zaměřených na zjištění úrovně finanční gramotnosti české populace. Cílem bylo zjistit, nakolik lidé dokáží své finanční znalosti využívat v běžné praxi a zmapovat postoje a chování české populace v souvislosti s rodinnými financemi, úsporami a zajištěním. Na základě ne zrovna pozitivních zjištění byl sestaven program finančního vzdělávání, který vedl k tomu, že vznikl „Systém budování finanční gramotnosti na základních a středních školách“ připravený Ministerstvem financí a Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy. Tento program má výukou dětí zajistit větší finanční gramotnost české populace. To vše je ovšem hudbou budoucnosti. Ale současná generace se zatím dále potýká s riziky. A díky těmto rizikům se jedinec dostává do řady okolností a problémů, vedoucí k situaci, kterou známe pod pojmem dluhová past, a která často vyvrcholí v podobě exekucí a insolventního řízení. V dluhové pasti – a zvláště ve chvílích, kdy je zahájeno exekutorské řízení, je na jedince vyvíjen obrovský psychický nátlak. Z tohoto důvodu se nabízí otázka, zda dluhová past může jedince vést k řešení situace v podobě sociálně patologických jevů a zda vůbec má pád do dluhové pasti na vznik sociálně patologických jevů vliv. Získat odpověď na tyto otázky si klade za cíl i tato předkládaná práce. Vzhledem k tomu, že je pojem dluhová past relativně nový, existuje jen velmi málo literatury zabývající se touto oblastí. Proto je třeba předloženou práci vnímat jako určitou mapující sondu, jež by měla vyzývat k hlubšímu zkoumání problematiky.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 SOCIÁLNÍ PATOLOGIE

Lidé se vždy zajímali o to, co určuje jejich chování. Celé generace si pokusy porozumět sami sobě, předávali spíše ve formě tradice, nezřídka s náboženským charakterem. Systematické studium lidského chování se začalo rozvíjet poměrně nedávno. Počátky sociologie jsou spjaty se začátkem 19. století, kdy sociologie vznikala v kontextu převratných změn tehdejší doby, jako byla například francouzská revoluce a evropská průmyslová revoluce. A právě tyto změny motivovaly tehdejší myslitele k úsilí o poznání lidské společnosti. (Giddens, 1999)

Revoluce svým významem a dlouhodobým dosahem vedly ke vzniku nové společnosti. Můžeme říct, že v té době vzniká moderní průmyslová společnost. Studium moderní průmyslové společnosti se stalo a stále je hlavní doménou sociologie. Kromě toho se však sociologové zabývají také širokou škálou jiných problémů, které souvisejí s povahou sociálních interakcí a lidských společností obecně. Jednou z cest studia lidské společnosti je poznání rozdílů mezi tím, co považujeme za normální, přijatelné v moderní společnosti.

V posledních letech zaznamenáváme značný nárůst jevů v chování, které považuje společnost za nepřijatelné. Takovými jevy se právě zabývá sociální patologie.

1.1 Charakteristika sociální patologie

Sociální patologie jako taková, není samostatný vědní obor. V rámci dostupné literatury lze najít mnoho definic. Jak uvádí Fisher a Škoda (2009, s. 13), jde o „souhrnné označení nezdravých, abnormálních a obecně nežádoucích společenských jevů“ nebo, jak napsal Hrčka ve své publikaci Sociální deviace, (2001, s. 79), „sociální patologie se zabývá zákonitostmi takových projevů chování, které společnost hodnotí jako nežádoucí, protože porušují její sociální, morální či právní normy“.

Pojem sociální patologie vynalezl, lze-li to tak říci, anglický filosof a sociolog Herbert Spencer, jenž se v sociologii začlenil do tzv. „organistického proudu“. Tento směr vychází z předpokladu, že společnost je živoucí organismus a jednotlivec buňka v tomto organismu, přičemž nedoceňuje vliv jednotlivců ve společnosti. Z tohoto předpokladu jsou zároveň vyvozovány závěry týkající se sociologické ontologie a metodologie (Petrušek, Miltová a Vodáková, 2000). Spencer sám hledal paralelu mezi patologií jako nemocí (z lat. pathos = utrpení, choroba) a patologií jako chorobou společnosti. Naproti tomu Émile

Durkheim považuje sociální patologii za vědu o chorobách a nepříznivých skutečnostech v rámci dané společnosti, které se stávají její organickou součástí (Fisher, Škoda, 2009).

Na studiu tohoto odvětví sociologie, se podílí řada vědních disciplín, zejména to je již zmiňovaná sociologie, dále pak psychologie (především forenzní psychologie), medicína, kriminologie, etopedie a v neposlední řadě i sociální pedagogika a sociální práce.

Výše zmíněné vědní disciplíny rozebírají a studují příčiny a faktory, které vedou ke vzniku nežádoucích jevů. Analyzují zdroje a příčiny, které umožňují existenci těchto jevů ve společnosti a v rámci, například sociální práce, stanovují preventivní a konkrétní postupy, jejichž společným cílem je jejich maximální eliminace (Fisher, 2006).

Spencerovský biologismus byl hlavní příčinou, že je pojem sociální patologie nezřídka nahrazován pojmem sociální deviace nebo také sociální dezorganizace (Mühlpachr, 2001). Pojmy se, ale od sebe liší. Jevy, které jsou označovány za deviantní, nemusí být vždy patologické.

Sociálně patologické jevy jsou vždy pro jednotlivce negativní, ale v případě deviantních jevů totéž platit nemusí (Fisher, Škoda, 2009). To, co je již pokládáno za sociálně patologický jev a co je ještě považováno pouze za projev sociální deviace nebo za projev normality, to vyplývá z kulturního kontextu konkrétního, sociálního prostředí. Proto je na místě vždy pojmy od sebe odlišovat.

1.1.1 Sociální deviace

Sociální deviace (z lat. *deviatio* = odchylka, úchylka) můžeme definovat, jak uvádí Giddens (1999, s. 185), „jako jednání, které není konformní vůči některé normě či soustavě norem, kterou velké množství osob v dané komunitě nebo společnosti akceptuje“. To tedy znamená nejen ty normy, jejichž porušení může být morálně nebo právně trestáno. Proto ani nelze rozdělovat společnost na ty, kdo normy neporušují a ty, kdo je nedodržují. Každý z nás se v určité situaci dopouští menších či větších přestupků proti všeobecně přijímaným pravidlům. Navíc, jak vyplývá z výše uvedené definice, určení, zda chování můžeme posoudit jako deviantní, je problém společnosti, kultury, která jej hodnotí (Komenda, 1999). Sociální deviaci tedy nelze ztotožňovat s kriminalitou, ta je totiž pouze jednou z deviantních forem jednání (Fisher, Škoda, 2009). Z tohoto důvodu se stává deviace velmi širokým pojmem. Studium sociální deviace, potažmo deviantního chování, nám skýtá

ponaučení, že nikdo z nás není tak normální, jak si myslíme. Mimo to nám také ukazuje, že i zdánlivě nepochopitelné jednání jedinců má svůj racionální důvod a je možné mu rozumět, pokud známe příčinu. (Giddens, 1999)

1.1.2 Sociální dezorganizace

Pojem sociální dezorganizace je vnímán spíše jako narušení sociální organizace, sociálního řádu, ve specifitějším významu oslabení, narušení nebo rozkladu konkrétního normativního řádu a vzorů chování v dané společnosti nebo větší sociální skupině (Munková, 2001). Tento termín uvedla do sociologie a příbuzných disciplín tzv. Chicagská škola.

Chicagská škola, k jejímž představitelům patřili například R.D. Mckenzie, E. Hughes, G. H. Mead a další, studovala ve 20. letech 20. století ekologii města. Podle tohoto směru se moderní města skládají z řady oblastí, které vznikají buďto fyzicky (využíváním prostoru) nebo sociálně (migrací obyvatelstva), a které se vyvíjejí podle předvídatelného řádu. Vznik městských oblastí se vysvětloval tím, že lidé se koncentrují v určitých oblastech kvůli svým osobním vlastnostem a zájmům nebo v důsledku působení přirozených a nutných selekčních mechanismů (třídní boj o bydlení, boj o prestiž a moc...). Deviace vzniká, je-li soutěžení o prostor natolik silné, že narušuje rovnováhu komunity a dochází k migraci lidí do určitých oblastí, které se vyznačují sociální dezorganizací (Hrčko, 2001). Jak uvádí Kapr (1994, s. 66), „v důsledku dezorganizace vznikají životní způsoby a vzorce chování, které jsou pro společnost patologické“. Fisher a Škoda (2009, s. 16) ve své knize shrnují, že chicagská škola kladla „důraz spíše na sociální procesy než na řešení samotného problému, tj. přímo na konkrétní sociálně patologický jev.“

Sociální patologie a rovněž sociální deviace tedy spíše preferují východisko spočívající v zaměření své pozornosti k jedinci a etiologii jeho deviantního chování. Koncepce sociální dezorganizace poukazuje spíše na širší společenské aspekty příčin vzniku sociálně patologických jevů. (Fisher, Škoda, 2009)

2 PŘÍČINY A ZDROJE SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÝCH JEVŮ

Povaha a obsah sociálně patologických jevů byly v minulosti jiné než dnes a liší se i mezi jednotlivými kulturami. Doba jednostranné interpretace sociálně patologických jevů, z pohledu té či oné vědní disciplíny, je už dávno minulostí. Dnešní složitě strukturované teorie se však neuzavírají poznatkům z jiných oborů. Často tak mají otevřený interdisciplinární charakter, který vychází z představy, že je třeba sociálně patologické jednání studovat z hlediska působení celé řady faktorů. Samozřejmě vše za teoretického i metodologického přispění různých sociálních, ale i přírodních oborů. (Komenda, 1999)

Winkler a Petrussek (1997) uvádí, že v teorii příčin vzniku sociálně patologických jevů došlo ke třem základním přístupům, jimiž jsou:

1. Kinds of people theory - klade důraz na aktéra. Předpokládá existenci určitých typů lidí, kteří mají tendenci volit chování mimo společenské normy.
2. Situační teorie – klade důraz na kontext určité sociální situace, navozující možnost vzniku a rozvoje sociálně patologických jevů. Tedy, že deviantem se člověk nerodí, ale stává se jím, díky příležitosti pramenící ze sociální situace.
3. Konjunktivní teorie – jedná se o kombinaci obou předešlých teorií. Východiskem této teorie je, že v určitých situacích se určitý typ lidí bude chovat určitým způsobem.

Patologické jednání vzniká ve vztahu ke společnosti. Souvislost jeho vzniku se společenskými faktory je zřejmá. „Sociálně patologické chování je ve skutečnosti důsledkem působení řady různých biopsychosociálních faktorů. Ty působí v inkriminovaném čase ve vzájemné interakci. Příčiny vzniku patologických jevů můžeme tedy označit za multifaktoriální“ (Fisher, Škoda, 2009, s. 27).

Sociálně patologický jev není náhodný, ale má svou genezi, dynamiku, příčiny, důsledky, a vztahuje se k mnoha prvkům prostředí, ve kterém vznikl. Nelze jej tedy od prostředí oddělovat a pokoušet se jej samostatně řešit. Zkušenosti ukazují, že v řadě případů snaha o zvládnutí sociálně patologických jevů, vede pouze k ovlivnění nebo řešení jejich důsledků – není věnována pozornost jejich příčinám. Ti, kterých se patologický jev nějak týká, začínají být činní až tehdy, kdy dochází ke zjevnému poškození jedince či jeho okolí. (Pokorný, Telcová a Tomko, 2003)

Pro vysvětlení příčin a zdrojů sociálně patologických jevů, používá řada odborníků ve svých pracích metody a přístupy, které se snaží objasnit kriminalitu. Odborníci se totiž shodují na tom, že jsou kvalitně propracované a to z pochopitelného důvodu, jímž je zvýšený zájem kriminalitu co možná nejvíce eliminovat. Výsledkem tohoto zájmu je, že i vědecká bádání jsou v tomto ohledu velmi rozsáhlá. Teorií a koncepcí, které se pokoušejí vysvětlit sociálně patologické chování, je celá řada. (Fisher, Škoda, 2009) Žádná z těchto teorií však neposkytuje přesvědčivé vysvětlení celého fenoménu sociálně patologických jevů. V něčem se však překrývají a v jiném zase doplňují, takže nám společně umožňují pochopit hlavní aspekty. (Giddens, 1999)

Pokud se chceme dotknout alespoň trochu problematiky sociálně patologických jevů, a porozumět interdisciplinárnímu přístupu, nemůžeme se uzavřít jen do jednoho rámce vědního oboru. Musíme analyzovat i z hlediska jiných disciplín, zejména biologie, psychologie a sociologie.

2.1 Teorie zdrojů sociální patologie

Vědecké zkoumání sociálně patologického chování je, vzhledem k jeho nebezpečnosti, velmi rozsáhlé. Teorií, které se pokoušejí vysvětlit příčinu tohoto chování, je spousta a vycházejí z různých hledisek. Podle Komendy (1999, s. 78), tyto přístupy můžeme shrnout do tří:

1. Biologické
2. Psychologické
3. Sociologické

2.1.1 Biologické teorie

„Biologické teorie, vysvětlující původ a vznik odchýlného jednání, se snaží dokázat, že člověk a jeho odchýlné jednání je primárně determinováno především biologicky, přičemž základ této konstituce je formován v procesu evolučního vývoje a určen dědičně“ (Komenda, 1999, s. 78). V minulosti proti představě klasické školy, která odchýlné chování považuje za projev svobodné vůle a racionální volby, byl postupně upřednostňován názor, že za vznikem zločinného (v našem případě patologického) jednání,

spíše než faktory lidské vůle stojí biologický determinismus, který umožňuje rozlišit normálního jedince od „patologického“ individua. „Biologické teorie obecně (minulé i ty současné) spojuje víra v určitý faktor dědičné predispozice, který sám – nebo v kombinaci s jinými – může způsobovat deviantní jednání jednotlivce. Pro rozvoj deviantního jednání tak není určující výchova jedince a vliv sociálního prostředí, které definuje určité jednání jako deviantní, ale biologická podstata člověka, která determinuje jeho další vývoj. „Kde je v člověku chyba?“, je základní otázkou těchto teorií.“ (Komenda, 1999, s. 109) Klasickým příkladem biologických teorií jsou tedy teorie jednofaktorové, které rozhodující příčinu vedoucí k odchýlnému chování vidí v určité biologické abnormalitě – například tvaru lebky.

Některé z prvních pokusů vysvětlit zločin a jiné formy deviantního chování byly jednofaktorové, biologické povahy. Italský kriminolog Cesare Lombroso provedl v 70. letech 19. století antropometrická měření na téměř 4000 odsouzených zločinců. Na základě těchto měření dospěl k názoru, že se někteří lidé rodí s kriminálními sklony. Byl přesvědčen, že tyto „kriminální typy“ lze identifikovat podle tvaru lebky. Uznával sice, že rozvoj kriminálního chování lze ovlivnit sociálními podněty, ale většinu zločinců i tak považoval za biologicky degenerovanou. Lombroso svou koncepci postupně zrevidoval a připustil více faktorů, které zvyšují pravděpodobnost vzniku odchýlného chování. (Giddens, 1999)

Lombrosovy představy byly později shledány zcela nevhodnými, ale teze o vlivu biologických abnormalit, se v různých obměnách opakovaně vrací.

Lombrosův žák a spolupracovník Enrico Ferri na rozdíl od Lombrosa vysvětloval odchýlné chování jako následek mnoha faktorů, které rozdělil do tří skupin – antropologické, fyzické a sociální. Na zločin, podle Ferriho, nelze nahlížet jako na izolovaný, dobrovolný čin. Delikventní chování (patologické chování), je ve svém úhrnu výsledkem jak vrozených a příležitostných, nahodilých podnětů, tak produktem fyzického a sociálního prostředí, v němž pachatel žije. (Komenda, 1999)

V 60. letech 20. století se někteří badatelé, zaměřeni na biologické teorie, pokusili najít souvislost mezi kriminálními sklony a určitými chromozómy v genetické výbavě jedince. U žen se každý z 23 párů skládá ze dvou shodných chromozomů. U mužů je poslední pár rozdílný, přičemž chromozóm X je trochu delší než chromozóm Y. Tyto chromozómy se nazývají pohlavní, určují naše pohlaví. Z toho vyplývá, že při oplodnění může být

výsledkem kombinace XX tedy žena, nebo XY tedy muž. Bohužel člověk není dokonalý a v genetickém zápisu může dojít k odchylkám v podobě nenormálního počtu pohlavních chromozomů. Většinou takto „degenerované“ buňky zanikají, ale přesto některé přežijí a mohou tak vzniknout genetické kombinace v této podobě XXX, XXY, XYY.¹ Nejméně časté varianty jsou XYYY, XXYYY apod. (Komenda, 1999) Pokud nastanou tyto mutace v menším rozsahu, jedinec se narodí živý, ale zpravidla má nějakou tělesnou malformaci. U člověka bývá v různém stupni snižena inteligence a plodnost.

Na základě těchto faktů se objevily teorie, že delikventi mužského pohlaví mají nadbytečný chromozom Y. Teorie podporovaly některé studie provedené ve věznicích, ale podrobnějším bádáním se ukázalo, že zkoumané vzorky byly nereprezentativní. Závěrem tedy je, že u mužů s genotypem XYY není větší pravděpodobnost delikventního chování než u mužů s genotypem XY (Giddens, 1999).

Na diskuzi o vlivu genetické mutace na odchýlné chování, navázaly moderní studie jednovaječných (monozygotních) a dvouvaječných (dizygotních) dvojčat a adoptovaných dětí. Výzkumy dvojčat jsou pro zkoumání vlivů dědičnosti významné z toho hlediska, že vycházejí z poznatku, že geny každého jedince se liší od genů ostatních jedinců, s výjimkou jednovaječných dvojčat. Naproti tomu genetická shoda dizygotních dvojčat je na stejné úrovni jako genetická shoda běžných biologických sourozenců, kteří se narodili stejným rodičům v různou dobu. Analýza chování dvojčat by proto mohla dát odpověď na otázku, jaký je podíl zděděné dispozice při vzniku zločinu. (Fisher, Škoda, 2009)

Matoušek (1996, s. 15) uvádí, že výzkumy dvojčat ukazují, že „shoda v kriminálním chování je mezi jednovaječnými dvojčaty zhruba dvakrát častější ... než u dvojčat dvojvaječných“.

Jistou dědičnost tedy můžeme pozorovat. Zároveň však bylo jinými výzkumy potvrzeno, že k dizygotním dvojčatům se rodiče chovají stejně jako k běžným biologickým sourozencům, kdežto k monozygotním přistupují stejně. (Matoušek, Kroftová, 1998) Což ovšem nasvědčuje tomu, že podíl na vzniku deviantního chování má prostředí.

---

¹ XXX (Superfemale) – genomová mutace samičího gonozómu, takto postižení jedinci se označují jako „Nadsamice“. XXY (Supermale) – genomová mutace samčího chromozómu, takto postižení jedinci se označují jako „Nadsamci“. XYY – Klinefelterův syndrom. (Hruban, Majzlík, 2010, s. 50)

Jak už bylo výše zmíněno, další metodou studia genetických vlivů jsou studie dětí, které byly po narození adoptovány – tzv. „adopční výzkumy“. V této oblasti vynikají výzkumy S. A. Mednicka. Ten se svými spolupracovníky provedl v 80. letech 20. století rozsáhlý výzkum, ve kterém zjišťoval u adoptovaných dětí, kolikrát byly odsouzeny pro trestný čin, srovnal tento stav s počtem odsouzených jejich biologických a adoptivních rodičů. (Psychiatrie pro praxi, 2002/5) Ukázalo se, že procento odsouzených adoptivních dětí je nejvyšší, byl-li ve vězení jak biologický, tak adoptivní rodič. Přičemž vliv biologického otce se jevil jako nejvýznamnější. Nicméně, ani takto orientované výzkumy spolehlivě nepotvrdily genetickou predispozici k delikvenci, dle samotného Mednicka mají dokonce větší váhu vlivy prostředí (Fisher, Škoda, 2009). Ale i přesto, ani dnes nemůžeme vyloučit, že existuje souvislost mezi biologickými faktory a určitými typy delikventního chování.

2.1.2 Psychologické teorie

Podobně jako biologické teorie, hledají i teorie psychologické, souvislost mezi odchýlným chováním a určitým typem osobnosti. Psychologické teorie se snaží vysvětlit motivaci pro zločin pomocí psychiky jedince. (Munková, 2001)

„Charakteristické pro psychologické teorie je, že vycházejí buď z psychiatrie nebo z psychoanalytické a behavioristické tradice, případně z přístupů, které původ deviantního jednání vidí v iracionálních, vědeckému pozorování a vědomé kontrole, těžko přístupných příčinách. I když psychologové obecně uznávají, že biologické a sociální prostředí determinuje duševní vývoj člověka, prioritní důraz kladou na psychologickou stránku vytváření osobnosti. Osobnost je jimi popisována a analyzována na základě určitých charakteristik, které mohou mít stránku vnitřní (psychika, schopnosti, motivy apod.) a vnější (projevy osobnosti navenek – výraz, reakce, činy atd.).“ (Komenda, 1999, s. 111 - 112) Mnohdy zastánci psychologického směru nahlíží na deviaci jako na nemoc, kterou je třeba léčit a podrobit kontrole lékařů (Krejčířová, Skopalová, 2007).

Jistý vliv na psychologické teorie měl Sigmund Freud. Freud se však problematikou deviace zabýval zprostředkovaně, zejména z hlediska projevů patologického jednání v individuálním životě jedince. Pozdější autoři na jeho psychoanalytické teorie navázali a dospěli k názoru, že u menšiny jedinců se rozvíjí psychopatická osobnost. (Giddens, 1999) Základem psychoanalýzy je zjištění, že duševní život člověka je dynamického charakteru. Tento charakter se mění v závislosti na různých situacích. Situace mohou určité jednání

potlačit, zablokovat, a tím zabránit přirozenému odreagování. Výsledkem mnohých bádání bylo, že duševní život člověka ovládají pudové síly, které vyvolávají různé způsoby odreagování. V případě, že jsou některé pudy potlačeny, může dojít ke konfliktu řešenému jejich náhradním (většinou neurotickým) uspokojováním. (Komenda, 1999)

Další integraci psychoanalýzy a psychologického směru představuje behaviorismus. Ten zkoumal vztah mezi stimulem a reakcí v lidském chování.

Populární se staly také psychologické koncepce, které vychází z toho, že deviace není dědičná, ale je následkem špatné dětské socializace, kdy se vytváří první postoje vůči společenským normám, zákonům a hodnotám. Jedním z představitelů této myšlenky je John Bowlby. Ten zdůrazňuje, že dítě během prvních sedmi let svého života, potřebuje pocit emocionálního zabezpečení. Sám vycházel s freudismu, tedy, že dítě je bytostí se silnými pudy, a darwinismu, tedy, že pudy jsou přizpůsobeny milionem let přirozeného výběru k přežití. Pudové jednání zvyšuje šance dítěte na přežití a tím základním je přimknutí (attachment) k matce. Samotné deviantní chování a psychopatologii vyvozuje z poruch přimknutí k matce v raném věku. (Bowlby, 2010)

Vznik a rozvoj deviantního chování v závislosti na osobní morálce studuje psychologie morálního vývoje. Ta za devianty považuje jedince s nedostatečně rozvinutou úrovní morálky. Podle Freuda má smysl pro morálku původ v sebeomezeních, která si děti vštěpují v oidipovské fázi² vývoje. Vzhledem k povaze vztahu k rodičům si některé děti sebeomezení nikdy nevytvoří, díky čemuž jim základní smysl pro morálku chybí. (Giddens, 1999). Jedním z prvních autorů, který se vývojem osobní morálky a principem morality³ zabýval, byl Jean Piaget. Ten rozlišuje dvě stádia mravního vývoje – heteronomní a autonomní. Stádium heteronomní se vymezuje podle zralosti dětí zhruba do konce mladšího školního věku. Dítě vnímá předkládané normy, pravidla, odměnu a trest za zcela legitimní. V autonomním stádiu, jedná se o starší školní věk, je jednání dítě určováno již „zvnitřněnými normami“ (Komenda, 1999, s. 123).

---

² V této fázi svého života, podle Freuda, dítě akceptuje intervenci „třetího“ prvku do jeho vztahu s matkou. (Adamec, 2008, s. 28)

³ „Princip morality je chápán jako princip regulace chování, založený na způsobilosti brát v jednání zřetel k etickým normám“ (Nakonečný, 1997, s. 260).

Stadiálnost mravního vývoje předpokládá i L. Kohlberg, který rozlišuje stádia tři – nekonvenční, konvenční a postkonvenční. Kohlberg ve svých pozdějších pracích rozdělil každé z původních třech stádií na další dva stupně morálního vývoje. (Fontana, 1997, s. 234) Podle něj odpovídá myšlení většiny delikventů nekonvenční úrovni. Ovšem, nízká morální úroveň sama osobě nemusí vést k delikventnímu jednání. Důležitou roli sehrávají další faktory, které jsou sociální povahy. (Komenda, 1999)

Sociálně psychologické stanovisko spojuje se sociologickým poznáním psychologická teorie sociálního učení. Podle této teorie se každé jednání rozvíjí zejména učením na základě získané zkušenosti. Neurotičtí jedinci se silnou společenskou extroverzí mají nižší schopnost sociálního učení. Jejich socializace může být z hlediska požadavků normy nedostatečná, což se může projevat jejím nerespektováním. (Fisher, Škoda, 2009)

Další teorií je teorie rysová, která předpokládá, že jde v první řadě o psychické vlastnosti člověka, které vytváří dispozice k deviantnímu chování. Jedním ze zástupců této teorie je Cloningerova multidimenzionální teorie osobnosti. Ta předpokládá specifické reakce, které vycházejí z osobnostních rysů jedince, pracuje s vybranými rysy temperamentu a charakteru. (Fisher, Škoda, 2009) Z Cloningerovy teorie vyplývá, že delikventní jedinec je natolik egocentrický, že je mu lhostejná jakákoliv reakce okolí na jeho jednání. Důležité je pro něj pouze vlastní upokojení a názor. Důsledkem je neschopnost adekvátního zvládnutí konkrétní situace. A toto neadekvátní zvládnutí pak ústí v delikventní nebo obdobně patologické jednání. (Preiss, Klose a Španiel, 2000)

Mimo výše zmíněné, existuje ještě celá řada psychologických teorií. „Současné psychologické koncepce se vyznačují jednak důrazem na analýzu individuálních diferenčních faktorů v deviantním chování, jednak příklonem k interdisciplinárnímu přístupu a k integračním teoriím spojujícím biologické, psychologické a sociologické vědění s poznatky psychiatrické, sociální a policejní praxe“ (Komenda, 1999, s. 147).

2.1.3 Sociologické teorie

Jak uvádí Giddens (1999, s. 192), „každý uspokojivý výklad deviantního chování musí mít sociologickou povahu, protože o tom, co bude považováno za deviaci, rozhodují společenské instituce.“ Sociologický přístup se při studiu nežádoucího jednání zaměřuje na jeho souvislost mezi konformitou a deviací v různých společenských kontextech.

Vzhledem k velké variabilitě složení současné moderní společnosti, se jedná o problém existence různých skupin a subkultur a o otázku společenské struktury a procesů, které můžeme ve společnosti pozorovat. (Fisher, Škoda, 2009) Díky tomuto obsáhlému vzorku existuje celá řada klasifikací teorií sociálně deviantního chování. V současné literatuře se můžeme setkat s touto základní klasifikací (Winkler, Petrusek, 1997):

- Teorie kulturního přenosu
  - Teorie strukturálního tlaku
  - Kontrolní teorie
  - Etiketizační teorie
- Teorie diferenciální asociace
- Teorie anomie

2.1.3.1 Teorie kulturního přenosu

„Základní myšlenkou koncepcí a názorů patřícím k této teorii je tvrzení, že deviantní chování je naučené v primárních skupinách a v interakcích s druhými. Vzniká v různých subkulturách a v těch je považováno za normální. Deviantním se stává ve vztahu k sociokulturní normě většinové populace“ (Fisher, Škoda, 2009, s. 34). Jde vlastně o kontakt s kulturou, se kterou se jedinec snadno ztotožní ať už je to vědomě, či nevědomě.

2.1.3.1.1 Teorie strukturálního tlaku

Předpokládá, že v každé společnosti vznikají situace, na něž určitá část populace reaguje chováním odchylným od normy. Patří sem tvrzení, že chudoba vede k patologii, kriminalitě apod. (Fisher, Škoda, 2009)

2.1.3.1.2 Kontrolní teorie

Vysvětluje deviantní chování oslabením či absencí sociální kontroly. Je třeba se ptát, proč jsou lidé konformní, spíše, než proč se chovají deviantně. Důvodem ke konformnímu jednání je právě existence sociální kontroly. Teorie sociální kontroly předpokládají, že

důvodem k porušení norem je to, že porušení je samo o sobě lákavé, přitažlivé, což je pro jedince dostatečnou motivací k deviantnímu chování. (Komenda, 1999)

2.1.3.1.3 Etiketizační teorie (teorie nálepkování)

Teoretickým východiskem je teze, že deviantní chování vzniká teprve v sociálních procesech, kdy jsou vzorcům chování připisovány určité významy. Tedy, že žádné chování není kriminální primárně. (Fisher, Škoda, 2009) Deviace není vnímána jako soubor charakteristických znaků osob, ale jako proces interakce mezi deviantní a nedevariantní částí populace. Podle toho musíme zjistit, proč někteří jedinci získávají etiketu (nálepkou) devianta. Hlavním zdrojem nálepek jsou ti, kteří představují síly zákona a pořádku. Etikety tak odrážejí mocenskou strukturu společnosti. Z tohoto důvodu je nezbytné zkoumat nejen osobu devianta, ale také reálné interakce mezi těmi, kteří tvoří a prosazují normy a těmi, kteří je porušují. (Giddens, 1999)

2.1.3.2 Teorie diferenciální asociace

Základní myšlenkou je, že ve společnosti, která obsahuje mnoho různých subkultur, povzbuzují některá prostředí legální činnosti, zatímco jiná ne. Delikventem se jedinec stává v důsledku toho, že se sdružuje s jinými, kteří jsou nositeli delikventních norem. (Giddens, 1999). Tato koncepce nepotvrzuje biologické ani psychické odlišnosti mezi nositeli delikvence a druhými jedinci (Winkler, Petrussek, 1997). Problém spočívá v tom, že delikventní jednání je primárně naučeno jako „normální“.

2.1.3.3 Teorie anomie

Pojem anomie (z řec. nomos = zákon), tedy bezzákonnost, zavedl Emile Durkheim. Durkheimova představa anomie byla součástí jeho teze o sociálních změnách, které bortí tradiční hodnoty, normy a jejich systém. S ohledem na důležitost tradice při utváření nových hodnot, nejsou staré hodnoty nahrazovány včas. Nastává chaos a stav nejistoty, který vede k patologickému jednání. Anomie vzniká tedy tam, kde chybějí jasné normy, jimiž by se chování v určité oblasti společenského života řídilo. (Kapr, 1994)

O tuto Durkheimovu teorii se opíral i Robert K. Merton. V Mertonově pojetí se termínem anomie rozumí tlak společnosti, kterému je chování jedince vystaveno a který je nutí spíše k nonkonformnímu jednání. Rozpor mezi kulturními normami a sociální realitou vedou k rozpadu norem a následně k anomii. A samotná anomie vede k deviantnímu chování, které je současně jejím indikátorem. Ve studii ze sociologické teorie poukazuje a bere v úvahu škálu pěti základních způsobů adaptace na konflikt mezi hodnotami prosazovanými společností a omezenými prostředky k jejich dosažení. Jsou to konformita, inovace, ritualismus, rebelie a únik. (Merton, 2000) Konformisté přijímají předkládané hodnoty i s konvenčním způsobem jejich dosažení. Do této skupiny patří většina populace. Inovátoři sice také přijímají všeobecně sdílené hodnoty, ale k jejich dosažení využívají způsoby, které nejsou legitimní nebo zákonné. Příkladem z této skupiny jsou zločinci, kteří chtějí nelegálně zbohatnout. Ritualisté pravidla dodržují prostě proto, že existují bez ohledu na jejich smysl. Rebelové jednak odmítají sdílené normy, ale aktivně se je snaží nahradit novými. A odpadlíci se úplně rozešli se soutěživým přístupem, čímž odmítli jak hodnoty, tak způsoby, kterými jich je možné dosáhnout. (Giddens, 1999)

„Sociologické teorie zdůrazňují rozhodující vliv společnosti při definování toho, co je a co není deviantní chování. Deviace, odchýlné jednání, z pohledu sociologického představuje hrozbu celé společnosti. Chování, které je v rozporu s pravidly, jež uznává většina, představuje hrozbu sociálnímu řádu, a tím i nebezpečí pro sociální stabilitu celku. Porušení jakýchkoliv sociálních norem tak vede k deviaci, která v konečném důsledku může rozložit daný sociální řád a způsobit destrukci celé společnosti.“ (Komenda, 1999, s. 288)

2.2 Klasifikace sociálně patologických jevů

Klasifikovat patologické jevy je samo o sobě složité, protože hranice mezi jednotlivými jevy jsou velmi úzké a mnohdy se navzájem prolínají. Například Bláha ve své knize Sociologie neuvádí žádné striktní dělení sociálně patologických jevů. V části Sociální patologie píše, že patologické jevy jako prostituce, vandalismu atd., nemohou být právem označovány za jevy sociální. Sociální patologie by měla spíše rozebírat poruchy sociálního procesu a zřízení. Následně v kapitole popisuje jednotlivé poruchy, jimiž jsou poruchy rodinného zřízení, problém sociálního napětí atd. (Bláha, 1968)

Většina autorů ovšem klasifikuje jevy podle stupně závažnosti nebo nebezpečnosti. Takové třídění většinou slouží pro názornost. Protože však klasifikace není jednotná a nelze obsáhnout všechny, budeme brát v úvahu následující rozdělení dle Fishera a Škody (2009, s. 5-7):

1. Agresivita a násilí
2. Suicidální jednání
3. Drogové a nedrogové závislosti
4. Sociálně patologické jevy spojené s prostředím rodiny
5. Kriminalita a delikvence

2.2.1 Agresivita a násilí

Agresivita a násilí prostupují celou společností. Setkáváme se s nimi denně v médiích, v osobním i pracovním životě. Proto tato problematika poutá stále více pozornosti mnoha vědních disciplín.

Pojem agrese pochází z latinského slova *aggredi*. Původním významem tohoto slova bylo předstoupit nebo přiblížit. V současnosti pojem označuje komplexní jev, který představuje útočení, nepřátelství atd. (Pokorný, Telcová a Tomko, 2003)

Existuje celá řada literatury zabývající se agresivitou a násilím. Úměrně tomu jak rozsáhlá je literatura, je rozsáhlá i různost chápání agresivity a násilí, což sebou nese zmatek. Jak uvádí Fisher a Škoda (2009), jde o důsledek rozporu mezi koncepcí K. Lorenze a J. Dollarda.

Lorenz ve své knize *Takzvané zlo* (2003) tvrdí, že agresivita je spontánní pudová tendence. Podle něj se „u agrese nejedná primárně o pouhou reakci na příslušný podnět, nýbrž o pudové neustále znovu narůstající vnitřní napětí, jež hledá ve svém okolí příležitost k vybití. Tento biologický proces, podle něj zajišťuje přežití individu a přispívá k selekci nejsilnějších“ (Poněšický, 2005, s. 23). Naproti tomu Dollard tvrdil, že agresivita je získaná v důsledku frustrací. Frustrace je chápána jako překážka k dosažení uspokojení. (Pokorný, Telcová a Tomko, 2003) Spojovacím článkem mezi těmito koncepcemi je pak koncept E. Fromma. Ten zastává názor, „že člověk je ve své podstatě dobrý, je mu vlastní benigní, konstruktivní agresivita sloužící k překonávání překážek na cestě k uspokojování

potřeb a k obraně jeho vitálních zájmů. Uznává, že v lidech existuje i potencialita k maligní destrukci až k agresivitě, jež je však vyvolána neúměrnou frustrací existencionálních potřeb“ (Fromm, 2007, s. 10-11).

Díky těmto koncepcím neexistuje všeobecně uznávaná a přijatá definice agresivity. „Agresivní chování však z hlediska sociální patologie můžeme definovat jako porušení sociálních norem, jako chování omezující práva a narušující integritu sociálního okolí. Agresivita je označení pro tendenci k útočnému a násilnému jednání vůči druhé osobě či okolí. Agrese vyjadřuje reálný projev takového jednání.“ (Vágnerová, 2004, s. 257)

Pojem násilí je používán pouze pro lidské jednání a chování. Nejčastěji je tohoto pojmu používáno v sociologii a forezních vědách. (Fisher, Škoda, 2009)

Stejně tak jako neexistuje jasná definice agresivity, neexistuje ani jasná klasifikace. Z hlediska agrese jsou rozlišovány tyto stupně (Pokorný, Telcová a Tomko, 2009):

1. Agrese probíhající bez vnějších projevů
2. Agrese projevovaná pouze verbálně
3. Agrese projevována vůči předmětům
4. Agrese projevována ve formě fyzického napadení druhé osoby, nebo proti sobě samému (tzv. autoagrese)

2.2.1.1 Příčiny agresivity a násilí

Příčiny můžeme rozdělit na vrozené a získané. Teorie, které podporují biologickou koncepci, říkají, že příčiny jsou neurofyziologické (souvisí se změnou ve struktuře nebo funkci v centrální nervové soustavě), genetické a endokrinologické (působením hormonů). Sociokulturní dispozice jsou reprezentovány především sociálním učením. Agresivnímu chování se lze naučit pozorováním a nápodobou. Čím častěji dojde k posilování takto naučených návyků, tím častěji se budou návyky vyskytovat. (Atkinson, 2003)

2.2.2 Suicidální jednání

Pojem suicidální jednání neboli sebevraždné jednání, pochází z latinského slova suicidium. Patří mezi nejzávažnější projevy autoagrese. Sebevraždné jednání je většinou

definováno jako vědomé a záměrné chování, které je vedeno s cílem ukončit život. „Světová zdravotnická organizace přijala v r. 1968 tuto definici: „Sebevražedný čin je útok proti vlastní osobě s různým stupněm úmyslu zemřít. Sebevražda je pak sebezničující čin s fatálním výsledkem.“ Rozlišuje se zde tedy sebevražedný čin zahrnující i pokus a dokonaný akt.“ (Sebevražda, 2012)

Dle jiné definice je jedná úmyslné ukončení vlastního života, které je obvykle reakcí na tíživou situaci spojenou se ztrátou smyslu života (Hartl, Hartlová 2010). Masaryk (1930, s. 2) chápal sebevraždu v širším slova smyslu, jako nepřirozený způsob smrti, „jenž přivoděn byl neúmyslným vsahováním v životní proces, ať kladným, činným vlastním jednáním, či záporným, trpným chováním se vůči nebezpečí života“. V užším smyslu klade důraz na snahu zemřít, když tvrdí, že „ten je sebevrahem, kdo učiní svému životu konec úmyslně a vědomě, kdo si smrti jako také přeje a je si jist, že svým jednáním či opominutím smrt si přivodí“. Nejpodstatnějším rysem sebevraždy je dobrovolnost, vědomost.

Sebevraždy samotné rozdělujeme na biické, kdy motiv není spojen s psychickou poruchou, vychází z reality a na patické, kdy motiv vychází z psychopatologie (deprese, schizofrenie, alkoholismus, atd.). (Praško, 2006)

„Sebevražedné jednání je nejčastěji motivováno únikem ze zátěžové situace, kterou není dotyčný schopen zvládnout jiným způsobem. Situace, ve které se jedinec nachází, se mu zdá bezvýchodná. Osoba ztrácí smysl života a tuto situaci řeší afektogenním způsobem, spočívajícím v potlačení pudu sebezáchovy a zničení vlastního života. V některých případech může být důvodem k sebevražednému jednání snaha na sebe z různých důvodů upozornit. Jedná se o případy, kdy nejsou uspokojovány některé z potřeb dotyčného jedince, zejména potřeba sounáležitosti a lásky. Taková sebevražda může mít charakter vydírání.“ (Fisher, Škoda, 2009, s. 62 – 63)

Suicidální jednání vzniká postupně. Myšlenky na sebevraždu nemají na počátku konkrétní podobu. Jedinec se takovým myšlenkám brání a snaží se je zapudit. Postupně se takovým myšlenkám přestane bránit, ale má k nim ambivalentní postoj. V dalším vývoji se s myšlenkami na konec života ztotožňuje a začíná promýšlet nejvhodnější způsob. Následuje rozhodnutí o realizaci, které často může vést k paradoxnímu uklidnění.

2.2.2.1 Příčiny suicidálního jednání

Existuje celá řada faktorů způsobujících jednání směřující k sebevraždě, odborníci se liší ve svém názoru na míru jejich vlivu. Fisher a Škoda (2009, s. 73 – 80) je rozdělují do pěti hlavních skupin. Jsou jimi:

1. Faktory obecně medicínské
2. Faktory psychické
3. Faktory demografické
4. Faktory sociální
5. Biologické predispozice

2.2.2.1.1 Faktory obecně medicínské

Jde především tělesná onemocnění, přičemž nejrizikovější je doba, kdy je onemocnění diagnostikováno. Riziko roste se strachem nemocné osoby o vývoj jeho nemoci, s mírou bolesti, s množstvím léčebných procedur a nežádoucích účinků léků. (Praško, 2008)

2.2.2.1.2 Faktory psychické

Psychické faktory hrají v suicidálním jednání významnou roli. Sebevrazi musí potlačit vlastní pud sebezáchovy, což lze hodnotit jako důkaz o psychické poruše. (Vieweg, 1996)

Snahou o komplexní postižení psychických rizikových faktorů ve vztahu k sebevraždě je „Ringelův presuicidální syndrom. Zahrnuje triádu pozorovaných symptomů. Jsou to:

1. Zúžení subjektivního prostoru – omezenější prožívání a vnímání, jednostranné reality, člověk je přemožen nadměrnou situací, cítí se jí zavalen, neví kudy kam, má pocit, že je v pasti, izoluje se nebo ochuzuje sociální vztahy, dominuje zoufalství, strach, úzkost, a bezmoc
2. Zablokovaná agresivita nebo její obrácení vůči osobě - postižený je stále více přesvědčen, že nemá kvality a ni schopností, které by měl mít, sám zavinil celou situaci, ze které není východiska, znehodnocuje se, cítí k sobě nenávist a hněv

3. Naléhavé suicidální fantazie – přání být mrtev, představy o sebevraždě o způsobu provedení, nutkání k sebevraždě, fantazie přinášejí úlevu, jsou stále lákavější, postupně vypadají jako jediná nebo nejlepší cesta řešení situaci (utéct od bolesti a trápení).“ (Praško, 2006, s. 191)

Nejdůležitějším znakem závažnosti je přítomnost nebo naopak nepřítomnost sebevražedného plánu. Pokud osoba plán nemá a pouze mluví o tom, že by raději zemřel, je ve stádiu úvah a akutní nebezpečí suicidálního pokusu nehrozí. (Fisher, Škoda, 2009)

2.2.2.1.3 Faktory demografické

Na základě údajů o počtu sebevražd, jejich aktérech i způsobu dokonání, je možné formulovat i demografické faktory.

2.2.2.1.4 Faktory sociální

Nejčastěji jsou jako možné příčiny sebevražedného chování uváděny následující sociální faktory (Vágnerová, 2004):

1. Neuspokojivé sociální vztahy. Chybějící vztahy, nedostatek spolehlivých, důvěrných vztahů má za následek chybějící sociální oporu.
2. Dysfunkční rodina, která ovlivňuje jedince v průběh jeho socializace a vývoje.
3. Ztráta sociálních vazeb
4. Ekonomické faktory

2.2.2.1.5 Biologické predispozice

„Otázka suicidality a genetických či fyziologických predispozic jedince není stále uspokojivě vysvětlena“ (Fisher, Škoda, 2009, s. 79).

2.2.3 Drogové a nedrogové závislosti

„Závislost je multidisciplinárním pojmem, který byl vymezen na jedné straně medicínsky, na druhé straně společenskými vědami a to v souvislosti se sociální patologií“ (Pokorný, Telcová a Tomko, 2003, s. 74). V České republice platí od roku 1992 Mezinárodní klasifikace nemocí, která definuje závislost takto: „Je to skupina fyziologických, behaviorálních a kognitivních fenoménů, v nichž užívání nějaké látky nebo třídy látek má u daného jedince mnohem větší přednost než jiné jednání, kterého si kdysi cenil více. Centrální popisnou charakteristikou syndromu závislosti je touha (často silná, někdy přemáhající) brát psychoaktivní látky (které mohou, avšak nemusí být lékařsky předepsány), alkohol nebo tabák. Návrat k užívání látky po období abstinence často vede k rychlejšímu znovuoživení jiných rysů syndromu, než je tomu u jedinců, u nichž se závislost nevyskytuje.“ (Nešpor, 2005, s. 9)

2.2.3.1 Drogová závislost

Drogová závislost je Světovou zdravotnickou organizací definována jako, „duševní stav periodické nebo chronické intoxikace, která škodí jedinci i společnosti, vyvoláván opakovaným užíváním drogy přírodní nebo syntetické“ (Pokorný, Telcová a Tomko, 2003, s. 78)

Často se drogy třídí na měkké a tvrdé. Měkké drogy jsou charakterizovány jako drogy s akceptovatelným rizikem nebezpečnosti užívání pro uživatele (např. káva, tabákové výrobky, alkohol). Tvrdé drogy jsou drogy s neakceptovatelným účinkem nebezpečnosti užívání pro uživatele (např. kokain, pervitin, heroin, LSD). (Kohoutek, 2008)

Při vzniku drogové závislosti hraje ovšem podstatnou roli osobnost člověka, její zralost a normalita či patologičnost jak po stránce psychické, tak i somatické. Aby mohl někdo být diagnostikován jako drogově závislý, musí být přítomny následující skutečnosti (Nešpor, 2005) skutečnosti:

1. Nutkavá touha užívat látku
2. Zhoršené sebeovládání
3. Somatický odvykací stav
4. Tendence zvyšovat dávku drogy – tzv. růst tolerance

5. Zanedbání jiných zájmů
6. Pokračování v užívání přes jasný důkaz škodlivých následků – fyzická i psychická závislost

Pod pojmem fyzická závislost je obecně míněn stav organismu vzniklý zpravidla dlouhodobým užíváním drogy, při jejímž vysazení se dostavuje abstinenci syndrom. Psychická závislost je stav vyvolaný podáváním drogy, který se projevuje různým stupněm touhy drogu užívat. V případě nedostatku se projevuje většinou jako stav úzkosti a to i v případě, že osoba drogu užít nechce. Naproti tomu návyk představuje splnění kritérií drogové závislosti, kromě abstinenci syndromu. (Pokorný, Telcová a Tomko, 2002)

2.2.3.2 Nedrogové závislosti

Odborná literatura nedrogové závislosti více méně pouze zmiňuje. Obširněji se na ni zaměřuje Pokorný, Telcová a Tomko v knihách Patologické závislosti (2002) a Prevence sociálně patologických jevů (2003). Podobně jako nedrogové závislosti i ony mění chování, prožívání a osobnost závislého jedince. Mechanismus účinku nedrogových závislostí je v řadě aspektů podobný, jako u závislostí drogových, a to i v případě, že zpravidla primárně nepoškozují tělo člověka v důsledku intoxikace (Pokorný, Telcová a Tomko, 2002) Z hlediska medicíny nepředstavují samostatnou nosologickou skupiny, ale skupinu různých poruch, z nichž mnohé nejsou dosud řádně medicínsky popsány nebo využívány. Výše zmínění autoři představují především tyto závislosti:

- Netománie, netholismus – závislost na internetu
- Závislost na počítačových hrách
- Patologické hráčství – gamblerství
- Závislost na mobilních telefonech
- Bankoholismus
- Závislost na sexu
- Patologické nakupování
- Patologické přejídání

2.2.4 Sociálně patologické jevy spojené s prostředím rodiny

Rodina jako instituce má pro vývoj člověka zcela zásadní význam. Rodina je považována za nejdůležitější mikroprostředí, spojujícím se s bezpečím a pocitem jistoty. Jak už bylo řečeno výše, sociálně patologické jevy mají své příčiny v komplexu biopsychosociálních faktorů, negativní působení rodiny na osobu má však zásadní význam. Formuje jedince v průběhu jeho vývoje, je významným nositelem jeho budoucích společenských rolí a identity obecně. (Výrost, Slaměnik, 2001). V některých případech se rodina může stát sama o sobě zátěží. Z hlediska orientace rodiny se jedná o tyto závažnosti (Fisher, Škoda, 2009):

- Problém dysfunkce až afunkce rodiny
- Probléme anomálních osobností rodičů, kdy rodiče nemohou, neumějí či nechtějí správně pečovat o děti
- Problém úplnosti rodiny, náhradních rodičů, náhradní výchova, výchova ústavní
- Problematika syndromu CAN

Souhrnně lze tyto problémy označit jako poruchy rodičovské role. Faktorů, které souvisejí s poruchou rodičovské role, je celá řada.

2.2.5 Kriminalita a delikvence

K jednomu z nejvíce závažných a společensky nebezpečných sociálně patologických jevů je kriminalita a delikvence. Jak už bylo zmíněno výše, vzhledem k vysokému stupni společenské závažnosti, vzbuzují dlouhodobě pozornost většiny jejich členů.

Pojem kriminalita (z lat. *criminalis* = zločinný) je velmi špatně definovatelný. Jedna z definic vychází z trestního práva a říká, že kriminalita je souhrn trestných činů spáchaných na určitém území za určité období. Sociologická definice je širší. Ta zahrnuje pod tímto pojmem chování a jevy, které jsou pro společnost škodlivé, ale jejichž skutková podstata nemusí být nutně uvedena ve zvláštní části trestního zákona. (Novotný, Zapletal, 2004)

„Delikvence (z lat. *delinquere* = provinit se) je z hlediska společensky nepřijatelného chování širším pojmem. Jedná se o chování, které se týká nejen kriminality. Zahrnuje také činy, které nejsou tzv. jinak trestné. Patří sem například přestupky, dále trestná činnost

mladistvých, kdy nelze trest z důvodu věku uložit. Velmi často bývá delikvence používána v souvislosti s nežádoucím a nepřijatelným chováním dětí a mládeže.“ (Fisher, Škoda, 2009, s. 156)

„Kriminální chování a delikvenci můžeme dále označit jako projev poruchy sociálně adaptačních schopností a dovedností“ (Vágnerová, 2004, s. 805).

Příčiny vzniku kriminálního chování a delikvence jsou jako u většiny sociálně patologických jevů multifaktoriální, tedy jedná se o vzájemnou interakci různých biopsychosociálních faktorů.

2.2.5.1 Příčiny vzniku kriminálního chování a delikvence

2.2.5.1.1 Biologické faktory

Prvním z faktorů je pohlaví. Muži se kriminality a delikvence dopouštějí častěji než ženy. Výsledky statistik uvádějí srovnání četnosti kriminálního chování mužů a žen v poměru 10:1. (Vágnerová, 2004)

Dalším z biologických faktorů je věk. Osoby, které se takového chování dopouštění jsou většinou mladí jedinci. Vězeňská populace je ze značné části tvořena muži ve věku do 26 let, a z převážné části osobami do 30 let. (Fisher, Škoda, 2006)

Významnou úlohu v e vztahu k delikventnímu chování mají vybrané poruchy chování a emocí. Jedná se zejména o poruchy chování související s tzv. minimální mozkovou dysfunkcí⁴ a dále pak problémy související s hyperaktivitou.

2.2.5.1.2 Psychické faktory

„Mezi delikventy se vyskytuje vyšší počet osob, které trpí poruchou osobnosti. Z hlediska kriminality a delikvence se jedná o poruchy, které souvisejí s odchylkami ve vztahu jedince k druhým, ke společnosti a jejím normám.“ (Fisher, Škoda, 2009, s. 158 - 159) Jde

---

⁴ „Jde o lehčí postižení mozku u dětí, obvykle jako následek nedostatku kyslíku během porodu. Postižené děti bývají neklidné, ruší při vyučování, jsou nezvladatelné, méně obratné při některých činnostech, ale jejich inteligence nebývá postižena. Vyžadují větší výchovatelskou péči“ (Vokurka, Hugo, 2006).

zejména o asociální poruchy, dále pak o problémy emocionalitou. Význam mají také vrozené dynamické vlastnosti. Vyšší pravděpodobnost k poruchám chování mají osoby s cholerickým jednáním. Mají totiž sklon k výbuchům hněvu, agresi, lze je jen těžko ovládat. Často reagují bez zábran. (Nakonečný, 1996)

2.2.5.1.3 Sociální faktory

Odborná literatura se shoduje, že nejvýznamnějším činitelem v sociální oblasti při utváření kriminálního chování a delikvence je rodina. A to jak rodina orientační, tak rodina prokreační. „Ztráta funkčního zázemí má značnou souvislost s recidivitou kriminálního chování“ (Fisher, Škoda, 2009, s. 161)

Dalším faktorem je vrstevnická skupina, která značně ovlivňuje postoje k formám chování. V tzv. závadových partách se objevují sociálně patologické jevy a také kriminální činy. (Matoušek, Kroftová, 1998)

Do výčtu sociálních faktorů můžeme dále počítat dosažené vzdělání. Ačkoliv nižší mentální schopnosti je faktor spíše biologický. Pachatelé kriminálního chování dosahují obecně spíše nižšího vzdělání. (Fisher, Škoda, 2006) S nízkou úrovní vzdělání souvisí nezaměstnanost. A tak vystává problém jak trávit volný čas, který by měl být využit v rámci zaměstnání.

3 DLUHOVÁ PAST

V době ekonomické krize se řada lidí ocitá ve složité finanční situaci a různé půjčky, leasingy a hypotéky je mohou dostat do velkých problémů. Z výzkumu Českého statistického úřadu v letech 2006 – 2011 vyplývá, že hospodaření lidí je nevyvážené a téměř 30 % českých domácností se může dostat do tzv. dluhové pasti. (Příjmy a životní podmínky domácnosti 2011, 2012)

3.1 Vymezení pojmu dluhová past

Pojem dluhová past je relativně nový, a proto není v odborné literatuře dostatečně definován. Ale obecně můžeme říct, že dluhová past nebo také dluhová spirála je „stav, kdy neuvážené zadlužování může vést až k neschopnosti splácet své závazky zejména poté, kdy splatnost jednoho závazku je řešena zřízením druhého závazku (úvěru)“ (Finanční gramotnost, 2008). Neuvážené zadlužování může vést až k dluhové spirále, přerůst v sérii exekučních řízení nebo dokonce v osobní bankrot.

V souvislosti s pojmem dluhová past je často spojován pojem finanční gramotnost. Finanční gramotnost by měla mít podle odborníků vliv na vznik dluhové pasti.

3.1.1 Finanční gramotnost

„Finanční gramotnost je soubor znalostí, dovedností a hodnotových postojů občana nezbytných k tomu, aby finančně zabezpečil sebe a svou rodinu v současné společnosti a aktivně vystupoval na trhu finančních produktů a služeb. Finančně gramotný občan se orientuje v problematice peněz a cen a je schopen odpovědně spravovat osobní/rodinný rozpočet, včetně správy finančních aktiv a finančních závazků s ohledem na měnící se životní situace.“ (Finanční gramotnost, Hesová, 2012) Definice finanční gramotnosti se ale ve světě různí, není ustálená.

Finanční gramotnost nemá žádnou konkrétně stanovenou metu, podle které by bylo možné říct, že člověk je nebo není finančně gramotný. Nějakým způsobem je totiž finančně gramotný každý, ovšem podstatná je míra skutečné finanční gramotnosti člověka.

Finanční gramotnost zahrnuje další tři složky:

1. **Peněžní gramotnost** - kompetence nezbytné pro správu hotovostních a bezhotovostních peněz a transakcí s nimi a dále správu nástrojů k tomu určených (např. běžný účet, platební nástroje apod.).
2. **Cenovou gramotnost** - kompetence nezbytné pro porozumění cenovým mechanismům a inflaci.
3. **Rozpočtovou gramotnost** kompetence nezbytné pro správu osobního/rodinného rozpočtu (např. schopnost vést rozpočet, stanovovat finanční cíle a rozhodovat o alokaci finančních zdrojů) a zahrnuje i schopnost zvládat různé životní situace z finančního hlediska. Rozpočtová gramotnost zahrnuje vedle výše popsané obecné složky také dvě složky specializované: **správu finančních aktiv** (např. vkladů, investic a pojištění) a **správu finančních závazků** (např. úvěrů nebo leasingu). To předpokládá v obou případech orientaci na trhu různě komplikovaných finančních produktů a služeb, schopnost mezi sebou jednotlivé produkty či služby porovnávat a volit ty nejvhodnější s ohledem na konkrétní životní situaci.

3.1.1.1 Kognitivní faktory finanční gramotnosti

Struktura finanční gramotnosti podle Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj obsahuje tři základní roviny:

- Na základní vrstvě se jedná o principy, ke kterým není třeba velkých matematických schopností.
- V další úrovni finanční gramotnosti pak je člověk schopen základní principy správně aplikovat v souvislostech.
- Nejvyšší úroveň finanční gramotnosti zahrnuje schopnost aplikovat principy v složitých souvislostech a konkrétních, odlišných životních situacích i s ohledem na svůj sociální (nejen finanční) život.

Všechny tyto kognitivní složky finanční gramotnosti se dají naučit ve škole. Ovšem finančně gramotné (tj. rozumné, zodpovědné) rozhodování ovlivňují také nekognitivními faktory, které formální vzdělávací proces už příliš ovlivnit nedokáže. (OECD, 2013)

3.1.1.2 Nekognitivní faktory finanční gramotnosti

K nekognitivním faktorům patří:

1. Přístup k informacím a vzdělání – některé sociální prostředí poskytuje více informací, a tedy zjednodušuje orientaci ve světě financí
2. Přístup k penězům a finančním produktům – o fakticky nedostupných finančních produktech člověk nemívá mnoho informací
3. Osobní postoj k finančním otázkám a sebedůvěra při jejich řešení – tendence k impulzivnímu jednání, přehnanému riskování, apod.
4. Skutečné jednání, utrácení a ukládání financí – finanční gramotnost praktická, skutečné rozhodování v reálných životních situacích vybavuje člověka dalšími zkušenostmi. (OECD, 2013)

V 21. století je takřka každé rozhodnutí ovlivněno nebo spojeno s jeho finanční situací a financemi. Pokud se člověk má dobře orientovat v tomto světě, musí obsáhnout široký záběr znalostí a dovedností přímo i nepřímo navázaných na finance. Informace, které jsou pro rozhodování o financích podstatné, se přitom velice rychle mění. Díky prudkému rozvoji informačních technologií, které umožňují nové typy finančních procesů a transakcí, se děti pohybují v jiném světě finančních operací, než se v jejich věku pohybovali rodiče. Významnou úlohu při rozšiřování finanční gramotnosti proto hraje škola a formální vzdělávací proces. Proto, jak už bylo zmíněno v úvodu, Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy spolu s Českou národní bankou připravili projekt, který podporuje pedagogické pracovníky v podobě vydání metodických publikací. Projekt má za cíl z dlouhodobého hlediska zvyšovat finanční gramotnost obyvatelů České republiky a je považován za jeden ze tří pilířů ochrany spotřebitele na finančním trhu. Na základě tohoto projektu byly připraveny učebnice, které mají dětem pomáhat finanční gramotnost rozvíjet na základě praktických příkladů.⁵ Praktické příklady jsou v tomto případě velmi důležité. Výzkum České národní banky a Ministerstva financí České republiky totiž zjistil, že

---

⁵ Např. učebnice SKOŘEPA, Michal a Eva SKOŘEPOVÁ. *Finanční a ekonomická gramotnost pro základní školy a víceletá gymnázia*. Praha: Scienta, 2008. ISBN 978-80-86960-40-1.

populace není neinformovaná, ale nedokáže své znalosti využít v praxi. (Ministerstvo financí České republiky, 2013)

3.2 Příčiny pádu do dluhové pasti

Opět se potýkám s nedostatkem literatury v této oblasti. Pokud existuje literatura o dluhové pasti, pak je to většinou literatura zabývající celostátní, evropskou nebo světovou ekonomikou. Příčiny pádu si proto dovolíme rozdělit na základě vlastních zkušeností s klienty v insolvenčním řízení.

Pomineme-li faktory biopsychosociálního rázu, které mohou ovlivnit jedince v nakládání s financemi, můžeme zbylé prvky, rozčlenit následujícím způsobem:

1. Faktor finanční gramotnosti
2. Faktor institucí
3. Nepředvídané situace

3.2.1 Finanční gramotnost

Jak už bylo napsáno výše, jde o soubor znalostí a dovedností, které člověku umožňují porozumět financím a správně s nimi zacházet v různých životních situacích. Je jen těžko měřitelná. Navíc tak jako se mění finanční situace a záležitosti každého z nás, mění se i potřeba míry finanční gramotnosti. Při dnešní rychlosti změny finančního trhu, institucí i zákonů, lze jen těžko posuzovat, co je možné zahrnout do nutných znalostí o financích.

3.2.2 Instituce

Ne vždy musí být za dluhovou pastí nedostatečná finanční gramotnost. Institucionalizované vedení státu má vliv na celou řadu faktorů, které jsou mezi spolu úzce spjaté a ve svém důsledku mohou být pro jedince katastrofální. Uvedeme si příklad z praxe, na kterém vše vysvětlíme:

Paní H. zůstala po rozvodu se svojí dcerkou, které je 1 rok, sama. Soudem jí bylo přiznáno výživné ve výši 1.500,-, které jí bývalý manžel bohužel nevyplácí, ale bohužel není na něj, jak se lidově říká „žádný metr“. S dcerkou je na mateřské dovolené, pobírá 7.500,-

měsíčně, bydlí v nájemním bytě 1+1, za který platí měsíčně 6.500,-. Což není nijak přemrštěná částka, uvážíme-li, že jde o byt v centru krajského města. Nynější příjmy jí k pokrytí všech výdajů nestačí. Prvním na koho se obrátila, byl sociální úřad, ten jí ale nepomohl s neurčitým odůvodněním. Proto se rozhodla, že ukončí mateřskou dovolenou a nastoupí do práce, kde dříve pobírala 14.500,- měsíčně. Bohužel se jí nepodařilo sehnat hlídání pro dcerku. Kapacita jeslí je plná a rodinu ve městě nemá. Kdyby dcerce platila paní na hlídání, dostala by se do stejné situace, jako kdyby s ní zůstala sama. Proto se rozhodla, že si alespoň bude přivydělávat prací doma. Práci sehnala, ale bohužel jen nepravidelnou. Peníze, které si tak vydělala, stačili tak akorát na pokrytí všech nejnnutnějších výdajů, ale bohužel se jí nepodařilo žádnou finanční částku ze skromného rozpočtu ušetřit, přesto si své finanční závazky platila včas. Půjčku vždy viděla jako poslední řešení, a proto neměla žádné závazky. Po nějaké době jí ovšem přišla obsílka od exekutora a obstavení účtu – dostávala tak opět znovu pouze jen mateřskou. Ke svému překvapení zjistila, že exekuce je vedena proti jejímu bývalému manželovi. Ihned začala situaci řešit. Exekutor nejprve nereagoval a dokonce přišel k ní domů a zabavil domácí spotřebiče i počítač, který potřebovala ke svému přivýdělku. Paní H. se rozhodla jít za právníkem, ten si ale účtuje vysoké poplatky. S poplatky za právníka jí pomohla rodina. Než se právník seznámil s celou složitou situací, uběhly dva měsíce a s paní H. pronajímatel rozvázal nájemní smlouvu. Musela se proto přestěhovat ke své známé. Zjistilo se opravdu, že exekuce je neprávoplatná, ale než jí byl uvolněn účet a vráceny zabavené částky uběhl skoro rok. Během tohoto roku si na právní služby a další výdaje s tím spojené musela si několikrát půjčit peníze v rodině a po přátelích. Když se jí skončila mateřská a ona se vrátila na své místo do práce, rozhodla se, že všechny své závazky vůči rodině a přátelům uhradí půjčkou v bance. V bance jí ovšem, bylo řečeno, že vzhledem k tomu, že proti ní byla vedena exekuce – i když neprávoplatná, částka jí půjčena nebude.

Z uvedeného příkladu vidíme, že u paní H. finanční gramotnost byla v pořádku. Pochybení vidíme spíše na straně institucí.

Takových případů existuje více, např. zaměstnavatel vyplácí oficiálně pouze základní mzdu, zbylou část mimo pracovní smlouvu; schválení invalidního důchodu může trvat až půl roku, příspěvky na péči nestačí ani na základní pokrytí požadavků nemocného, atd.

Můžeme tedy obecně říct, že jde o nedokonalé nastavení systému institucí.

3.2.3 Nepředvídané situace

Jde o situace, na které ne vždy jsme připraveni. Jde například o dlouhodobou nemoc, ukončení pracovního poměru. Tyto situace v souvislosti s ekonomickými faktory mohou vést k dluhové pastí.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 METODOLOGIE VÝZKUMU

Hlavním cílem této diplomové práce je zjistit, v jaké míře ovlivňuje pád do dluhové pasti vznik sociálně patologických jevů u skupiny dotazovaných respondentů.

4.1 Výzkumné problémy a stanovení hypotéz

Pro výzkum byly stanoveny následující výzkumné problémy a hypotézy:

1. Jaká je míra celkového ovlivnění dluhové pasti na vznik sociálně patologických jevů ve vztahu k výši dluhové pasti respondentů?

- Alkoholismus

1.1 Jaká je míra celkového ovlivnění dluhové pasti na vznik alkoholismu ve vztahu k výši dluhové pasti respondentů?

H1.1 Předpokládáme, že míra vlivu dluhové pasti na vznik alkoholismu je tím vyšší, čím vyšší je výše dluhové pasti.

- Agresivita

1.2 Jaká je míra celkového ovlivnění dluhové pasti na vznik agresivity ve vztahu k výši dluhové pasti respondentů?

H1.1 Předpokládáme, že míra vlivu dluhové pasti na vznik agresivity je tím vyšší, čím vyšší je výše dluhové pasti.

- Gamblerství

1.3 Jaká je míra celkového ovlivnění dluhové pasti na vznik agresivity ve vztahu k výši dluhové pasti respondentů?

H1.3 Předpokládáme, že míra vlivu dluhové pasti na vznik agresivity je tím vyšší, čím vyšší je výše dluhové pasti.

- Užívání návykových látek

1.4 Jaká je míra celkového ovlivnění dluhové pasti na vznik užívání návykových látek ve vztahu k výši dluhové pasti respondentů?

H1.4 Předpokládáme, že míra vlivu dluhové pasti na vznik užívání návykových látek je tím vyšší, čím vyšší je výše dluhové pasti.

- Suicidální chování

1.5 Jaká je míra celkového ovlivnění dluhové pasti na vznik suicidálního chování ve vztahu k výši dluhové pasti respondentů?

H1.5 Předpokládáme, že míra vlivu dluhové pasti na vznik suicidálního chování je tím vyšší, čím vyšší je výše dluhové pasti.

- Kriminální chování

1.6 Jaká je míra celkového ovlivnění dluhové pasti na vznik kriminálního chování ve vztahu k výši dluhové pasti respondentů?

H1.6 Předpokládáme, že míra vlivu dluhové pasti na vznik kriminálního chování je tím vyšší, čím vyšší je výše dluhové pasti.

2. Jaký je vliv pohlaví na pádu do dluhové pasti?

H2 Předpokládáme, že více osob v dluhové pasti jsou ženy.

3. Jaký je vliv vzdělání na pádu do dluhové pasti?

H3 Předpokládáme, že čím nižší je vzdělání, tím vyšší je pravděpodobnost pádu do dluhové pasti.

3. Jaký je vliv věku na pádu do dluhové pasti?

H4 Předpokládáme, že na čím nižší je věk, tím vyšší je pravděpodobnost do dluhové pasti.

4.2 Definování proměnných

Pro výzkum byly použity následující definice proměnných.

Dluhová past (nezávisle i závisle proměnná)

Jako dluhovou past byl označen stav osoby, která se dostala do situace, kdy není schopna plnit své finanční závazky, ty přitom přesahují celkové příjmy, a není si schopna jakýmkoliv

způsobem své příjmy navýšit. Toto kritérium bylo splněno výběrem respondentů, kteří jsou vedeni v insolvenčním rejstříku. Odpověď na otázku 4.

Sociálně patologické jevy (závisle proměnná)

Sociálně patologický jevy, je obecně takové chování jedince, které je charakteristické především nezdravým životním stylem, nedodržováním nebo porušením sociálních norem, zákonů a etických hodnot. V našem výzkumu jsme se zaměřili na alkoholismus, agresivitu, gamblerství, užívání návykových látek, sebevražedné chování a kriminalitu. Odpověď na otázku 5 – 10.

Pohlaví (nezávisle proměnná)

Odpověď na otázku číslo 1.

Věk (nezávisle proměnná)

Odpověď na otázku číslo 2.

Vzdělání (nezávisle proměnná)

Odpověď na otázku číslo 3.

4.3 Pojetí výzkumu

Pro šetření jsme zvolili vzhledem k velkému výzkumnému vzorku kvantitativní výzkum. Kvantitativní pojetí výzkumu jsme zvolili i vzhledem k tomu, že chceme zjistit míru vlivu dluhové pasti na vznik sociálně patologických jevů.

4.4 Výzkumný vzorek

Pro účely výzkumu jsme vybrali klienty finančního poradenství zlínské firmy a zlínské advokátní kanceláře. Vybráno bylo 143 klientů, kteří jsou vedeni v insolvenčním řízení,

který byl schválen v roce 2012. Návratnost dotazníků byla 100%, vzhledem k tomu, že ji zajišťovali zaměstnanci poradenské firmy a advokátní kanceláře. Z těchto vybraných dotazníků bylo po přezkoumání vyřazeno 5 neúplně vyplněných dotazníků. Z celkového počtu 143 oslovených respondentů, tedy pro výzkum bylo využito 137.

4.5 Technika výzkumu

Pro diplomovou práci byl zvolen, jako technika sběru dat, dotazník. Dotazník se skládal z 10 otázek a byl rozdělen do tří částí. V první části dotazníku se otázky ptaly na faktografické údaje – pohlaví, věk, vzdělání (otázky 1 – 3). Druhá část dotazníku se ptala na dluhovou past (otázka číslo 4) a třetí část byla zaměřena na sociálně patologické jevy (otázky číslo 5 – 10). Z navrácených dotazníků bylo k výzkumu využito 93%, což nám umožnilo zkoumat stanovené výzkumné problémy a vyvodit závěry.

4.6 Způsob zpracování dat

Data získaná v šetření byla zaznamenána do tabulky v programu Microsoft Excel. Pro větší přehlednost získaných dat, budou znázorněny v grafech stejného programu.

Následně byla data vyhodnocena pomocí statistické metody Test dobré shody chí-kvadrát, při hladině významnosti 0,005. Pomocí testu bylo možné objektivně a s předem stanoveným rizikem nesprávného závěru rozhodnout o existenci závislosti mezi dvěma námi zkoumanými jevy. Výsledek testu chí-kvadrát však nevypovídá o stupni této závislosti. Z tohoto důvodu byl použit k dalším výpočtům Koeficient závislosti C.

5 VYHODNOCENÍ A INTERPRETACE VÝSLEDKŮ

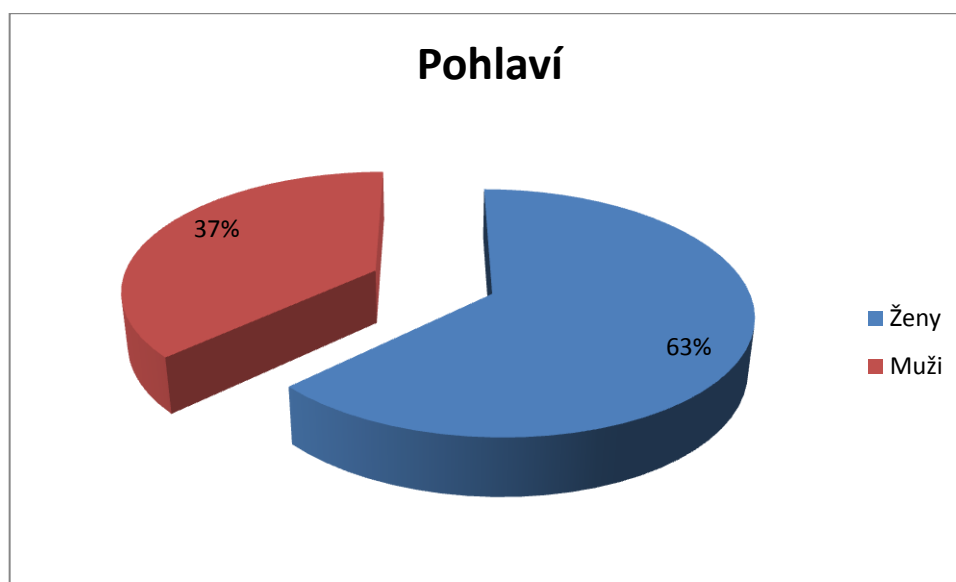
Všechny získané data byly zaznamenány do tabulek a grafů. Pro lepší orientaci v grafech byly procenta zaokrouhlované na celá čísla.

5.1 Faktografická data

V první otázce dotazníku jsme se ptali respondentů na pohlaví. Zjistili jsme, že ze 137 respondentů je 86 žen, což odpovídá 63%. Mužů je 51, tedy 37%. Což odpovídá statistice České národní banky z roku 2012, která zjistila, že asi 60% z osob, které jsou vedeny v celé České republice v insolvenčním řízení, jsou ženy.

Pohlaví	Četnost	Procenta
Žena	86	63
Muž	51	37

Tab. 1 Pohlaví respondentů

Graf 1. Pohlaví respondentů

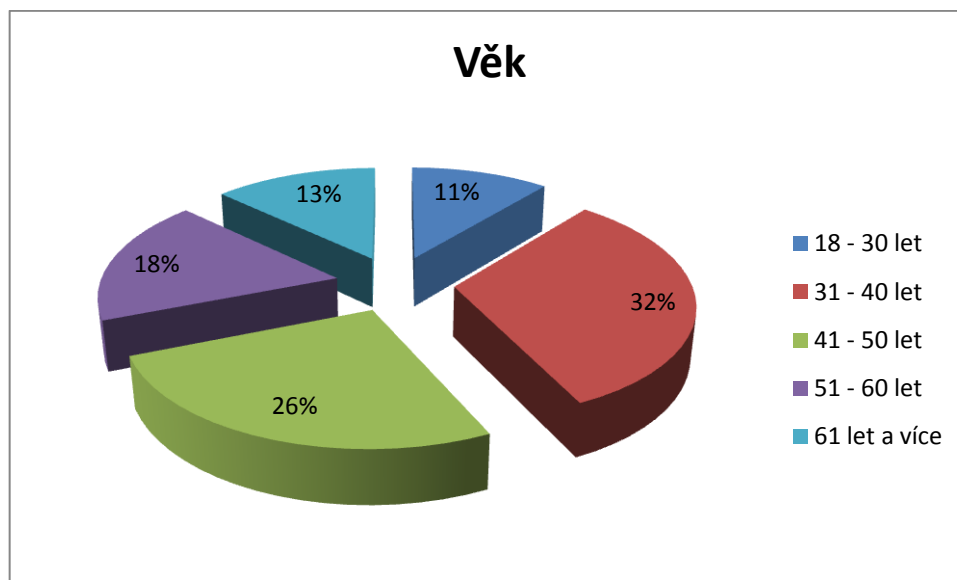
Ve druhé otázce jsme se ptali na věk respondentů. Bylo zjištěno, že z celkového počtu respondentů má největší zastoupení věkové rozhraní 31 – 40 let (32%, 43 osob), dále pak osoby ve věku 41 – 50 let (26%, 36 osob) a další nezanedbatelnou skupinou je věková

skupina 51 – 60 let (18%, 25 osob). Zbylé dvě věkové skupiny mají téměř shodné zastoupení: 18 – 30 let (11%, 15 osob), 61 let a více (13%, 18 osob).

Zjištěné výsledky jsou taktéž srovnatelné s údaji České národní banky a Českého statistického úřadu, které na základě výzkumu vypovídají o věkových skupinách osob v insolvenčním řízení následující: 18 – 30 let (13%), 31 – 40 let (29%), 41 – 50 let (26%), 51 – 60 let (20%), 61 let a více (12%).

Věk respondentů	Četnost	Procenta
18 – 30 let	15	11
31 – 40 let	43	32
41 – 50 let	36	26
51 – 60 let	25	18
61 let a více	18	13

Tab. 2 Věk respondentů

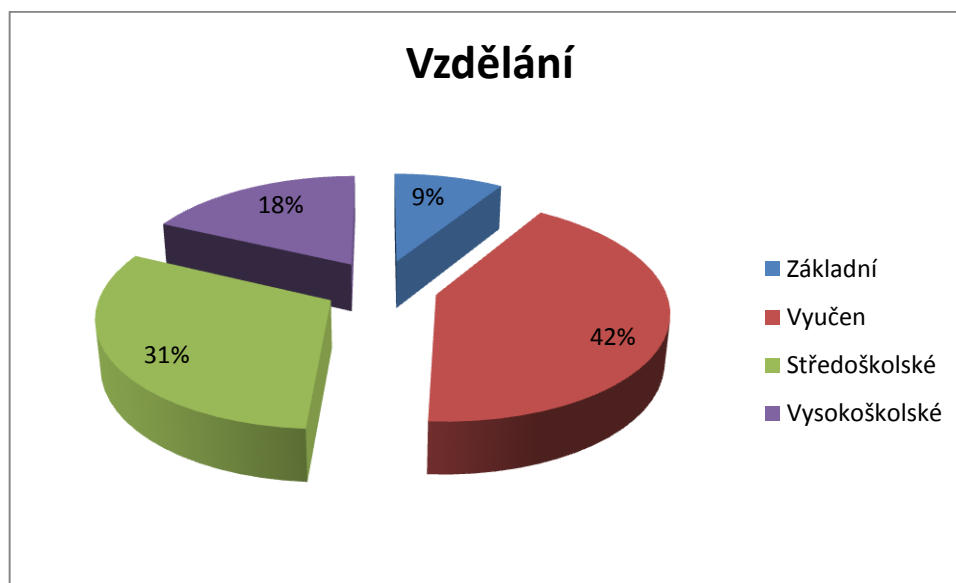
Graf 2. Věk respondentů

Ve třetí otázce byla zjišťována úroveň vzdělání respondentů. Nejvíce respondentů je vyučeno (42%, 58 osob). Druhou nejpočetnější skupinou je středoškolské vzdělání (31%, 43 osob), po ní následuje skupina respondentů se vzděláním vysokoškolským (24%, 18 osob) a nejméně zastoupené je vzdělání základní (9%, 12 osob).

Zjištěné výsledky se nepodařilo srovnat s výzkumy České národní banky a Českého statistického úřadu, dovoluujeme si výsledky označit za očekávané vzhledem k věkovému rozvrstvení respondentů a vzdělávacímu a ekonomickému systému v minulosti. V minulosti byla hojně podporována řemesla a z toho vyplývá i podpora učňovských oborů. Musíme, ale zdůraznit, že úroveň vzdělání nám v tomto případě nevypovídá nic o úrovni inteligence. Tedy není pravda, že čím nižší vzdělání, tím nižší inteligenční kvocient.

Úroveň vzdělání	Četnost	Procenta
Základní	12	9
Vyučen	58	42
Středoškolské	43	31
Vysokoškolské	24	18

Tab. 3 Úroveň vzdělání respondentů

Graf 3 Úroveň vzdělání respondentů

Po porovnání výsledků otázky číslo 2 (věk respondentů) a otázky číslo 3 (úroveň vzdělání respondentů) jsme získali výsledky zobrazené v Tab. 4 Úroveň vzdělání a věk

Vzdělání	Věk					
	18 – 30let	31 – 40 let	41 – 50 let	51 – 60 let	61 let a více	
Základní	0	0	1	2	9	12
Vyučen	6	11	18	17	6	58
Středoškolské	5	22	9	4	3	43
Vysokoškolské	4	10	8	2	0	24
Celkem	15	43	36	25	18	137

Tab. 4 Úroveň vzdělání a věk

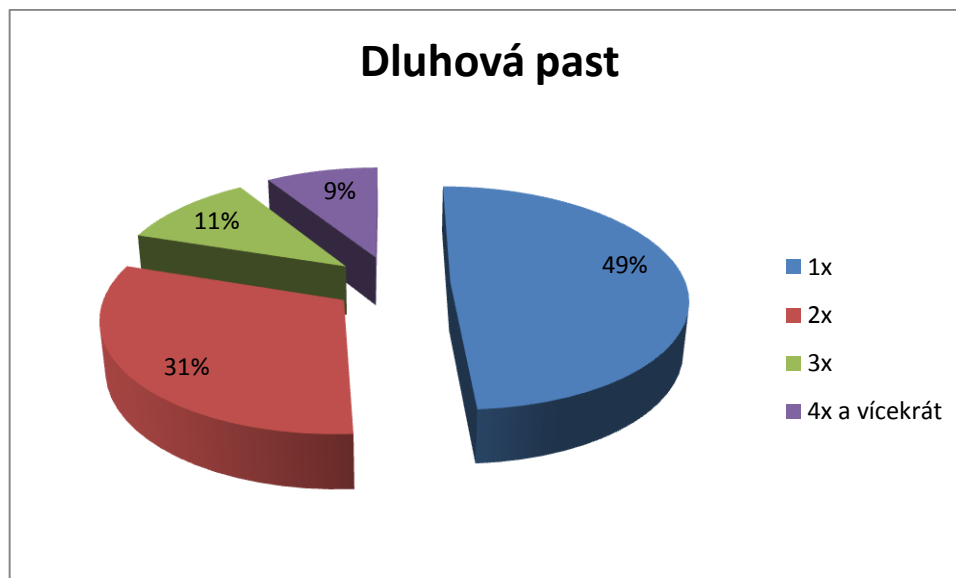
5.2 Dluhová past

V otázce číslo 4 jsme se ptali na otázku: „Kolikrát vyšší byly Vaše výdaje nad příjmy před schválením insolventního řízení?“. Tato otázka byla položena se záměrem zjistit hloubku dluhové pasti. Záměrem nebylo zjistit výši dluhu z důvodu toho, že výše samotného dluhu nám o dluhové pasti nic neřekne. Dluh ve výši 100.000,- Kč se splátkou 7.000,- Kč měsíčně, není pro někoho s příjmem 50.000,- ohrožující. Naproti tomu pro osobu s příjmem 8.500,- může být destruktivní. Jde tedy o poměr mezi výdaji a příjmy.

Ze získaných dat bylo zjištěno, že největší četnost má situace kdy, výdaje přesahují příjmy 1x (49%, 67 osob), dále následuje 2x větší výdaje než příjmy (31%, 42 osob). Zbývající údaje jsou srovnatelné.

Poměr výdaje/příjmy	Četnost	Procenta
1x	67	49
2x	42	31
3x	15	11
4x a vícekrát	13	9

Tab. 5 Poměr výdajů vůči příjmům

Graf 4 Poměr výdajů vůči příjmům

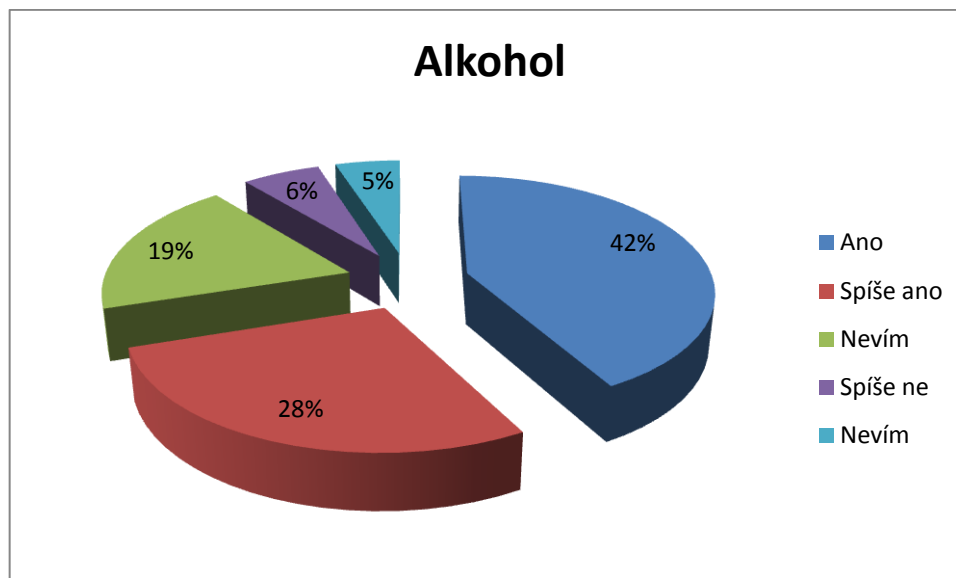
5.3 Sociálně patologické jevy

5.3.1 Alkoholismus

Pátá otázka se ptala na otázku: „Když jste ve stresové situaci v souvislosti s financemi, máte sklon k pití alkoholu? Tzv. „zvednout si náladu“, „zapomenout na problémy“?“. Záměrem bylo zjistit, zda ve stresové situaci se respondenti uchylují k požití alkoholu. Nejčastější byla odpověď „Ano“ (42%, 58 osob), dále pak „Spíše ano“ (28%, 39 osob), následovala odpověď „Nevím“ (19%, 26 osob). Zbývající odpovědi byly srovnatelné.

Odpoověď	Četnost	Procenta
Ano	58	42
Spíše ano	39	28
Nevím	26	19
Spíše ne	9	6
Ne	5	4

Tab. 6 Alkohol

Graf 5 Alkohol

Odpovědi na tuto otázku byly očekávané, vzhledem k tomu, že dostupnost alkoholu je vysoká a vzhledem k tomu, že vědecké výzkumy dokazují souvislost stresové situace s požitím alkoholu.

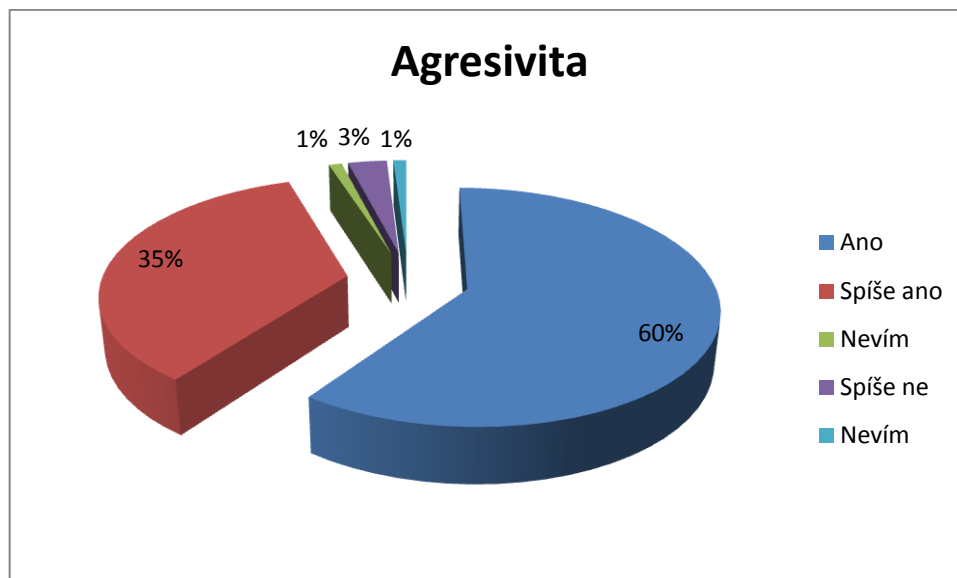
5.3.2 Agresivita

Otázka, v pořadí šestá se ptala: „Když jste ve stresové situaci v souvislosti s financemi, máte sklon být agresivní ke svému okolí a rodině?“.

Odpovědi na otázku byly zjištěny tyto: největší četnost zaznamenala odpověď „Ano“ (60%, 82 osob). Druhá největší četnost byla pozorována u odpovědi „Spíše ano“ (35%, 39 osob), dále odpověď „Spíše ne“ (3%, 4 osoby), „Nevím“ (1%, 2 osoby) a konečně odpověď „Ne“ (1%, 1 osoba).

Odpověď	Četnost	Procenta
Ano	82	60
Spíše ano	48	35
Nevím	2	1
Spíše ne	4	3
Ne	1	1

Tab. 7 Agresivita

Graf 6 Agresivita

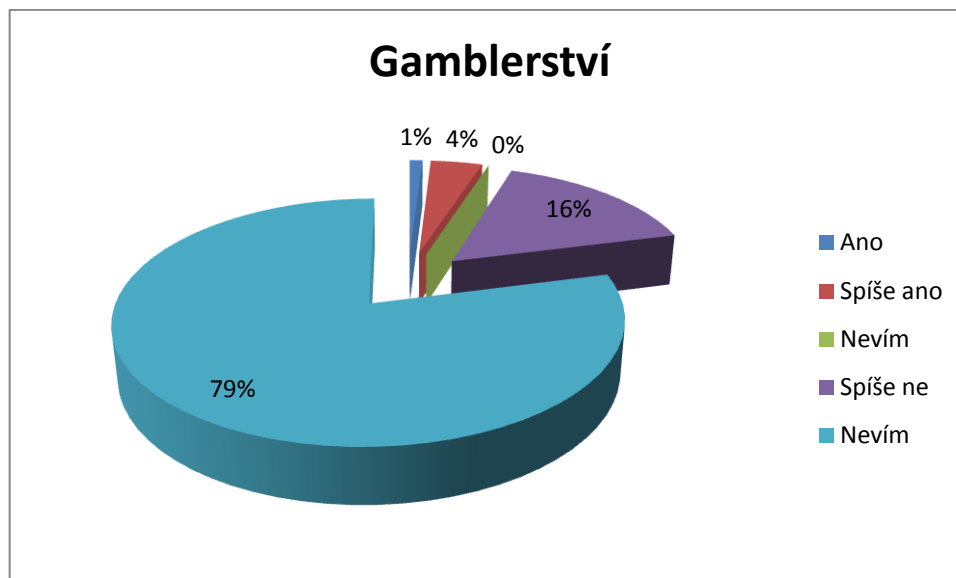
5.3.3 Gamblerství

Otázka: „Když jste ve stresové situaci v souvislosti s financemi, máte sklon hrát hazardní hry?“, byla v dotazníku v pořadí sedmá.

Ze získaných dat bylo zjištěno, že největší četnost má odpověď „Ne“ (79%, 108 osob), dále pak „Spíše ne“ (16%, 22 osob). Ostatní odpovědi jsou srovnatelné.

Odpověď	Četnost	Procenta
Ano	2	1
Spíše ano	5	4
Nevím	0	0
Spíše ne	22	16
Ne	108	79

Tab. 8 Gamblerství

Graf 7 Gamblerství

Zajímavostí je, že na tuto otázku nikdo z respondentů neodpověděl „Nevím“. Lze tedy vyvodit závěr, že respondenti mají relativně jasný názor v oblasti gamblerství. Většina, tedy 79%, z respondentů jasně gamblerství odmítla a druhá největší skupina ji spíše odsuzuje.

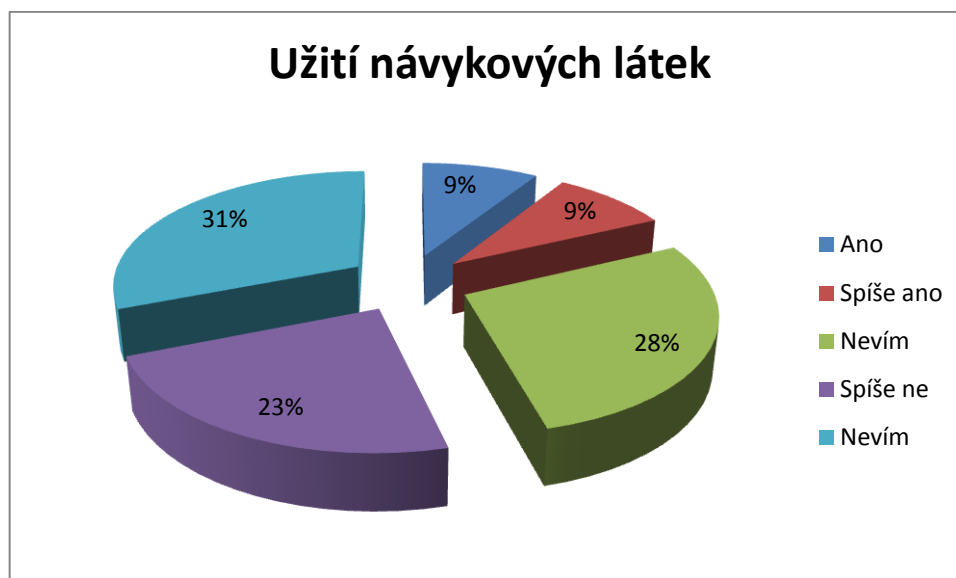
5.3.4 Užití návykových látek

Otázka číslo 8 zní: „Když jste ve stresové situaci v souvislosti s financemi, máte sklon užívat návykové látky?“

Užívání návykových látek jasně odmítl největší počet respondentů (31%, 42 osob). Další nejpočetnější skupinou byli, kteří odpovídali „Nevím“ (28%, 38 osob). Odpověď „Spíše ne“, byla třetí nejpočetnější (23%, 32 osob). Zbylá data byla srovnatelná.

Odpověď	Četnost	Procenta
Ano	12	9
Spíše ano	13	9
Nevím	38	28
Spíše ne	32	23
Ne	42	31

Tab. 9 Užívání návykových látek

Graf 8 Užívání návykových látek

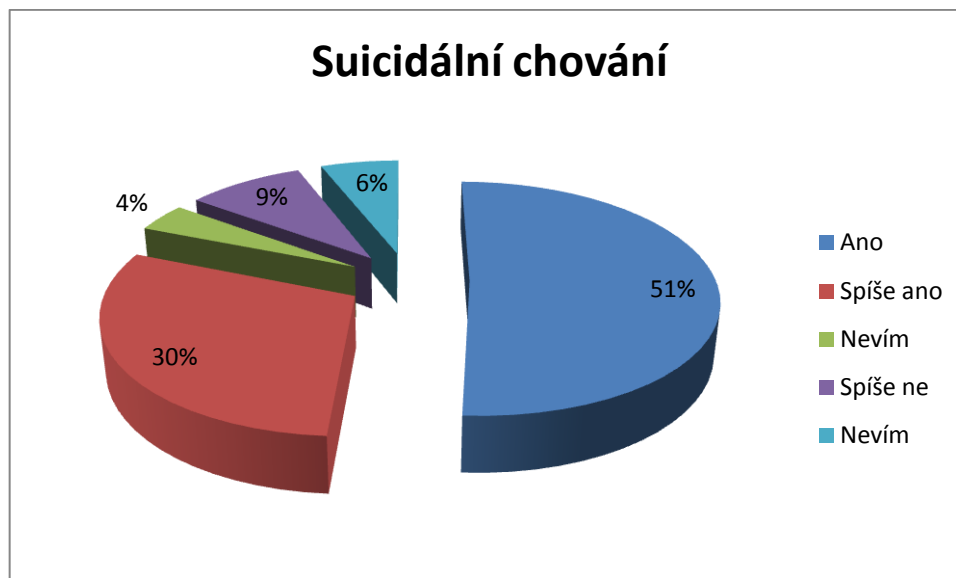
Po srovnání dat, získaných z otázky číslo 2 (věk respondentů) a otázky číslo 8 (užívání návykových látek), bylo zjištěno, že respondenti odpovídající na otázku číslo 8 „Ano“ a „Spíše ano“, se řadí k věkovým kategoriím 18 – 30 let a 31 – 40 let.

5.3.5 Suicidální chování

Na otázku číslo 9 znějící: „V souvislosti s Vaší finanční situací pomýšlel/a jste někdy na sebevraždu?“, byly zaznamenány tyto četnosti: odpověď „Ano“ nejvyšší četnost (51%, 70 osob), odpověď „Spíše ano“ (30%, 42 osob), odpověď „Spíše ne“ (9%, 12 osob), odpověď „Ne“ (6%, 8 osob), odpověď „Nevím“ (4%, 5 osob)

Odpověď	Četnost	Procenta
Ano	70	51
Spíše ano	42	30
Nevím	5	4
Spíše ne	12	9
Ne	8	6

Tab. 10 Suicidální chování

Graf 9 Suicidální chování

Nejvíce odpovědí „Ano“, bylo zaznamenáno u mužů.

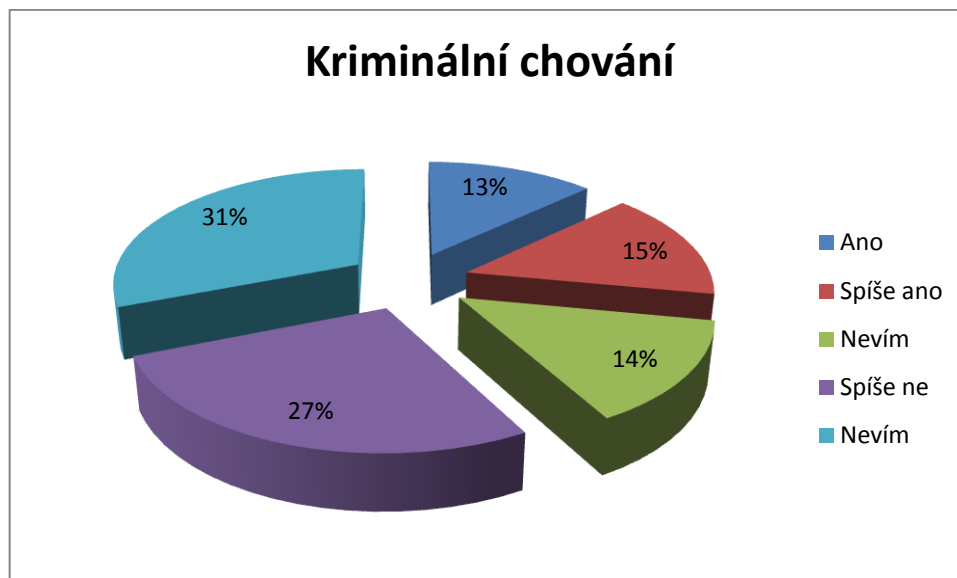
5.3.6 Kriminální chování

Poslední otázka v dotazníku s pořadovým číslem 10 měla za cíl získat data ohledně kriminálního jednání. Otázka zní: „V souvislosti s Vaší finanční situací pomýšlel/a, jste někdy na trestný čin? Např. „Krádež finančního obnosu“?“

Nejvíce četností bylo zaznamenáno u odpovědi „Ne“ (31%, 42 osob). Dále byly četnosti zaznamenány následovně „Spíše ne“ (27%, 37 osob), „Spíše ano“ (15%, 21 osob), „Nevím“ (14%, 19 osob), „Ano“ (13%, 18 osob).

Odpověď	Četnost	Procenta
Ano	18	13
Spíše ano	21	15
Nevím	19	14
Spíše ne	37	27
Ne	42	31

Tab. 11 Kriminální chování

Graf 10 Kriminální chování

Ze srovnání otázky čísl o10 a pohlaví respondentů vyplývá, že s trestným činem souhlasí více mužů než žen.

6 ANALÝZA A INTERPRETACE DAT

Hlavním cílem diplomové práce je zjištění zda dluhová past má vliv na vznik sociálně patologických jevů. Dalším cílem bylo zjistit, zda na pádu do dluhové pasti mí vliv pohlaví a vzdělání. V níže uvedených podkapitolách jsou uvedeny výsledky dotazníkového šetření.

6.1 Vliv dluhové pasti na vznik sociálně patologických jevů

6.1.1 Alkoholismus

Jaká je míra celkového ovlivnění dluhové pasti na vznik alkoholismu ve vztahu k výši dluhové pasti respondentů?

H0: Předpokládáme, že míra vlivu dluhové pasti v podobě výše dluhové pasti na vznik alkoholismu je nulová.

Ha: Předpokládáme, že míra vlivu dluhové pasti na vznik alkoholismu je tím vyšší, čím vyšší je výše dluhové pasti.

	Ano	Spíše ano	Nevím	Spíše ne	Ne	
1x	26	18	11	8	4	67
2x	17	13	10	1	1	42
3x	6	4	5	0	0	15
4x a vícekrát	9	4	0	0	0	13
Celkem	58	39	26	9	5	137

Tab. 12 Alkohol a výše dluhové pasti

Na základě získaných dat byl vypočítán Test dobré schody chí kvadrát, výsledkem je 145,48. Přijímáme tedy alternativní hypotézu na hladině významnosti 0,01, že vliv dluhové pasti na vznik alkoholismu je tím vyšší, čím vyšší je výše dluhové pasti. Koeficient závislosti $C = 0,71$.

Jak už bylo řečeno, alkohol je velice snadno dostupný a není nelegální. V situaci kdy jsou výdaje 3krát a vícekrát vyšší už neexistuje odpověď „Spíše ne“ nebo „Ne“, jak vyplývá

z tabulky. Navíc hodnota koeficientu závislosti ukazuje, že se jedná o silnější závislost jevů.

6.1.2 Agresivita

Jaká je míra celkového ovlivnění dluhové pasti na vznik agresivity ve vztahu k výši dluhové pasti respondentů?

H₀: Předpokládáme, že míra vlivu dluhové pasti v podobě výše dluhové pasti na vznik agresivity je nulová.

H_a: Předpokládáme, že míra vlivu dluhové pasti na vznik agresivity je tím vyšší, čím vyšší je výše dluhové pasti.

	Ano	Spíše ano	Nevím	Spíše ne	Ne	
1x	49	13	1	3	1	67
2x	16	24	1	1	0	42
3x	9	6	0	0	0	15
4x a vícekrát	18	5	0	0	0	13
Celkem	82	48	2	4	1	137

Tab. 13 Agresivita a výše dluhové pasti

Na základě získaných dat byl vypočítán Test dobré schody chí kvadrát, výsledkem je 409,56. Přijímáme tedy alternativní hypotézu na hladině významnosti 0,01, že vliv dluhové pasti na vznik agresivity je tím vyšší, čím vyšší je výše dluhové pasti. Koeficient závislosti $C = 0,86$.

Z tabulky opět vyplývá, že situace kdy jsou výdaje 3krát a vícekrát vyšší než příjmy, projevují respondenti agresivní chování bez výjimky.

6.1.3 Gamblerství

Jaká je míra celkového ovlivnění dluhové pasti na vznik agresivity ve vztahu k výši dluhové pasti respondentů?

H₀: Předpokládáme, že míra vlivu dluhové pasti v podobě výše dluhové pasti na vznik gamblerství je nulová.

H_a: Předpokládáme, že míra vlivu dluhové pasti na vznik gamblerství je tím vyšší, čím vyšší je výše dluhové pasti.

	Ano	Spíše ano	Nevím	Spíše ne	Ne	
1x	0	0	0	10	57	67
2x	0	2	0	2	38	42
3x	1	3	0	4	7	15
4x a vícekrát	1	0	0	6	6	13
Celkem	2	5	0	22	108	137

Tab. 14 Gamblerství a výše dluhové pasti

Na základě získaných dat byl vypočítán Test dobré schody chí kvadrát, výsledkem je 20,89. Přijímáme tedy nulovou hypotézu, že vliv dluhové pasti na vznik gamblerství je nulový. Koeficient závislosti $C = 0,36$.

6.1.4 Užívání návykových látek

Jaká je míra celkového ovlivnění dluhové pasti na vznik užívání návykových látek ve vztahu k výši dluhové pasti respondentů?

H₀: Předpokládáme, že míra vlivu dluhové pasti v podobě výše dluhové pasti na užívání návykových látek je nulová.

H_a: Předpokládáme, že míra vlivu dluhové pasti na užívání návykových látek je tím vyšší, čím vyšší je výše dluhové pasti.

	Ano	Spíše ano	Nevím	Spíše ne	Ne	
1x	4	5	11	19	28	67
2x	3	5	14	9	11	42
3x	0	1	9	3	2	15
4x a vícekrát	5	2	4	1	1	13
Celkem	12	13	38	32	42	137

Tab. 15 Užívání návykových látek a výše dluhové pasti

Na základě získaných dat byl vypočítán Test dobré schody chí kvadrát, výsledkem je 21,01. Přijímáme tedy nulovou hypotézu, že vliv dluhové pasti na vznik užívání návykových látek je nulový. Koeficient závislosti $C = 0,24$.

Otázkou je, jaké by bylo naše zjištění, kdybychom se zaměřili pouze na skupinu mladší věkové generace, která má k návykovým látkám otevřenější postoj. Věkové složení skupiny respondentů, ovšem tuto kategorii zahrnuje jen z 11%. Jak už bylo zmíněno výše, je to totiž tato věková kategorie, která na otázku číslo 8 odpovídala kladně.

6.1.5 Suicidální chování

Jaká je míra celkového ovlivnění dluhové pasti na vznik suicidálního chování ve vztahu k výši dluhové pasti respondentů?

H₀: Předpokládáme, že míra vlivu dluhové pasti v podobě výše dluhové pasti na suicidální chování je nulová.

H_a: Předpokládáme, že míra vlivu dluhové pasti na suicidální chování látek je tím vyšší, čím vyšší je výše dluhové pasti.

	Ano	Spíše ano	Nevím	Spíše ne	Ne	
1x	38	20	0	5	4	67
2x	21	14	1	3	3	42
3x	6	5	1	2	1	15
4x a vícekrát	5	3	3	2	0	13
Celkem	70	42	5	12	8	137

Tab. 16 Suicidální chování a výše dluhové pasti

Na základě získaných dat byl vypočítán Test dobré schody chí kvadrát, výsledkem je 250,59. Přijímáme tedy nulovou hypotézu, že vliv dluhové pasti na vznik užívání návykových látek je nulový. Koeficient závislosti $C = 0,80$.

6.1.6 Kriminální chování

Jaká je míra celkového ovlivnění dluhové pasti na vznik kriminálního chování ve vztahu k výši dluhové pasti respondentů?

H₀: Předpokládáme, že míra vlivu dluhové pasti v podobě výše dluhové pasti na kriminální chování je nulová.

H_a: Předpokládáme, že míra vlivu dluhové pasti na kriminální chování je tím vyšší, čím vyšší je výše dluhové pasti.

	Ano	Spíše ano	Nevím	Spíše ne	Ne	
1x	3	12	12	19	21	67
2x	5	2	6	12	17	42
3x	5	2	1	4	3	15
4x a vícekrát	8	2	0	2	1	13
Celkem	18	21	19	37	42	137

Tab. 17 Kriminální chování a výše dluhové pasti

Na základě získaných dat byl vypočítán Test dobré schody chí kvadrát, výsledkem je 114,82. Přijímáme tedy alternativní hypotézu na hladině významnosti 0,01, že vliv dluhové pasti na vznik kriminálního chování je tím vyšší, čím vyšší je výše dluhové pasti. Koeficient závislosti $C = 0,67$.

6.2 Faktografická data

6.2.1 Pohlaví

Jaký je vliv pohlaví na pádu do dluhové pasti?

H₀: Předpokládáme, že pohlaví na pádu do dluhové pasti nemá vliv

H_a: Předpokládáme, že v dluhové pasti je více žen než mužů

	Žena	Muž	
1x	41	26	67
2x	27	15	42
3x	11	4	15
4x a vícekrát	7	6	13
Celkem	86	51	137

Tab. 18 Pohlaví a dluhová past

Na základě získaných dat byl vypočítán Test dobré schody chí kvadrát, výsledkem je 69,30. Přijímáme tedy alternativní hypotézu na hladině významnosti 0,01, že v dluhové pasti je více žen než mužů. Koeficient závislosti $C = 0,57$.

6.2.2 Vzdělání

Jaký je vliv vzdělání na pádu do dluhové pasti?

H₀: Předpokládáme, že vzdělání nemá na pád do dluhové pasti vliv.

H_a: Předpokládáme, že čím nižší je vzdělání, tím vyšší je pravděpodobnost pádu do dluhové pasti.

	Základní	Vyučen	Středoškolské	Vysokoškolské	
1x	7	31	21	8	67
2x	2	16	13	11	42
3x	0	4	8	3	15
4x a vícekrát	3	7	1	2	13
Celkem	12	58	43	24	137

Tab. 19 Vzdělání a dluhová past

Na základě získaných dat byl vypočítán Test dobré schody chí kvadrát, výsledkem je 121,95. Přijímáme tedy alternativní hypotézu na hladině významnosti 0,01, že čím nižší je vzdělání, tím vyšší je pravděpodobnost pádu do dluhové pasti. Koeficient závislosti $C = 0,68$.

6.3 Shrnutí

Výzkumem bylo zjištěno, že u respondentů má dluhová past vliv na následující pozorované sociálně patologické jevy: alkoholismu, agresivitu, suicidální chování a kriminální chování. Je zajímavé, že gamblerství a užívání návykových látek nemá statistický význam. Co se týče alkoholismu, důvod ve vzniku spatřujeme ve snadné dostupnosti. Agresivní chování zase chápeme jako tzv. „ventil“ stresové situace, která rozhodně při finančních potížích vzniká. A suicidální chování spolu s kriminálním je jakási snaha o vyřešení problému.

Dále pak jsme zjistili, že častěji do dluhové pasti padají ženy, a že vzdělání má vliv na pád do dluhové pasti. Otázkou je, z jakých důvodů ženy upadají častěji do dluhové pasti a tím jsou vystaveny i většímu riziku vzniku sociálně patologických jevů. Jedním z možných důvodů je fakt, že roste počet rozvodů a následně matky zůstávají s dětmi jako samoživitelky.

Pokud bychom chtěli zhodnotit výsledky dluhové pasti a úrovně vzdělání, musíme konstatovat, že tato hodnota se může měnit. Jak už jsme zmínili výše, v minulosti byl kladen důraz na řemeslo, ale dnes je tomu jinak. Vystává tedy otázka, jestli nízká úroveň vzdělání je jedním z faktorů pádu do dluhové pasti, nebo zda právě změna v režimu není tím pravým důvodem. V dnešní době je totiž kladen důraz na vzdělání v mnohých

oblastech až přemrštěně. Stále více lidí studuje vysokou školu jen z toho důvodu, že je to obecně vyžadováno, ale profesi samé to užitek nepřinese. S nadsázkou bychom mohli říci, že dnes už je vyžadováno i po instalatérovi vysokoškolské vzdělání. Z toho důvodu ti, kteří vyšší vzdělání nemají, nemohou například najít práci a tím se dostáváme k jedné z příčin pádu do dluhové pasti. Jde však pouze o nepodložené domněnky, které je možné dále ověřovat.

ZÁVĚR

V současné době zaznamenáváme zvýšený výskyt jevů, které jsou společností většinou hodnoceny jako nežádoucí, nebo dokonce nepřijatelné. Ohrožují společenský vývoj jak z hlediska morálky, tak mravnosti. Zcela přirozeně se tak zvyšuje zájem odborníků a veřejnosti o dostatek informací objasňujících příčiny zmíněných jevů.

V této práci jsme zkoumali jednu oblast těchto jevů, jimiž jsou sociálně patologické jevy. Rozebrali jsme historii vývoje jejich poznávání, teorie, z kterých vzešly i možnosti jejich příčin.

Jednou z možných příčin je dluhová past. Dluhová past je oblast, která není ze sociálního hlediska probádaná. Více se na ni zaměřují ekonomické obory, které se ale ve svém zkoumání nezaměřují na sociální dopad na populaci.

Tato práce se snažila ukázat, že dluhová past na sociálně patologické jevy vliv má. Ovšem oblastí, které je potřeba prozkoumat je daleko více. Proto cílem nebylo objasnit oblast dluhové pasti v sociální pedagogice a v sociální práci. Jak už bylo napsáno v úvodu, záměrem bylo spíše na tuto oblast upozornit. Dluhová spirála je téma, které stále vzrůstá vzhledem k celosvětové ekonomické a hospodářské situace na důležitosti, a kterým je rozhodně se potřeba zabývat.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] ADAMEC, Jiří. *Psychoanalýza: Přehled souborného díla Sigmunda Freuda*. Brno: Filosofický seminář, 2008. ISBN 978-80-254-1319-7.
- [2] ATKINSON, Rita L. *Psychologie*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-640-3.
- [3] BLÁHA, Arnošt Inocenc. *Sociologie*. Praha: Academia, 1968. ISBN Bez ISBN.
- [4] BOWLBY, John. *Vazba*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-670-4.
- [5] Finanční gramotnost. HESOVÁ. *Metodický portál: Inspirace a zkušenosti učitelů* [online]. 2012 [cit. 2013-04-24]. Dostupné z: <http://digifolio.rvp.cz/view/view.php?id=2939>
- [6] Finanční gramotnost: Slovník výrazů. *Finanční gramotnost: Poradenství, prevence a vzdělávání v oblasti finanční gramotnosti občanů* [online]. Praha, 2008, 10.3.2013 [cit. 2013-03-10]. Dostupné z: <http://www.financnigramotnost.eu/stranka/clanky-a-informace/3/>
- [7] FISHER, Slavomil. *Etopedie v penitenciární praxi*. Ústí nad Labem: UJEP, 2006. ISBN 8070447729.
- [8] FISHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Sociální patologie: Analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2009. ISBN 978-80-247-2781-3.
- [9] FONTANA, David. *Psychologie ve školní praxi: Příručka pro učitele*. Praha: Portál, 1997. ISBN 80-7178-063-4.
- [10] *FP Finanční poradce: Odborný časopis pro finanční poradce a zprostředkovatele*. Praha: Economia, 2013, X, č. 2. ISSN 1214-410X.
- [11] FROMM, Erich. *Anatomie lidské destruktivity*. Praha: Aurora, 2007. ISBN 978-80-7299-089-4.
- [12] GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. 1. vyd. Praha: Argo, 1999. ISBN 80-7203-124-4.
- [13] HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ. *Velký psychologický slovník*. Praha: Portál, 2010. ISBN 80-7367-686-5.
- [14] HRČKO, Michal. *Sociální deviace*. Praha: Slon, 2001. ISBN 8085850680.

- [15] HRUBAN, Vojtěch a Ivan MAJZLÍK. *Obecná genetika*. Praha: Česká zemědělská univerzita v Praze, 2010. ISBN 978-80-213-0600-4.
- [16] KAPR, Jaroslav. *Sociální deviace, sociologie nemoci a medicíny*. Praha: Slon, 1994. ISBN 8085850036.
- [17] KOMENDA, Antonín. *Sociální deviace: Historická východiska a základní teoretické přístupy*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 1999. ISBN 80-244-0019-7.
- [18] KOHOUTEK, Rudolf. Drogové závislosti, alkoholismus, nikotismus. KOHOUTEK, Rudolf. *Psychologie v teorii a praxi* [online]. 2008 [cit. 2013-04-21]. Dostupné z: <http://rudolfkohoutek.blog.cz>
- [19] KREJČÍŘOVÁ, Olga a Jitka SKOPALOVÁ. *Deviace a sociální patologie: Vybrané jevy*. Olomouc, 2007.
- [20] MASARYK, Tomáš Garigue. *Sebevražda hromadným jevem společenským moderní osvěty*. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2002. ISBN 80-86495-13-2.
- [21] MATOUŠEK, Oldřich. *Práce s rizikovou mládeží: Projekt LATA a další alternativy věznění mládeže*. Praha: Portal, 1996. ISBN 80-7178-064-2.
- [22] MATOUŠEK, Oldřich a Andrea KROFTOVÁ. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-226-2.
- [23] MERTON, Robert King. *Studie ze sociologické teorie*. Praha: SLON, 2000. ISBN 80-85850-92-3.
- [24] *Ministerstvo financí české republiky* [online]. 2013 [cit. 2013-04-24]. Dostupné z: http://www.mfcr.cz/cps/rde/xchg/mfcr/xsl/ft_finvzd_vyzkum_gramot.html
- [25] MUNKOVÁ, Gabriela. *Sociální deviace: Přehled sociologických teorií*. Praha: Karolinum, 2001. ISBN 80-246-0279-2.
- [26] MÜHLPACHR, Pavel. *Sociální patologie*. Brno: Masarykova univerzita, 2001. ISBN 80-210-2511-5.
- [27] NAKONEČNÝ, Milan. *Psychologie osobnosti*. Praha: Academia, 1997. ISBN 80-200-0628-1.
- [28] NAKONEČNÝ, Milan. *Motivace lidského jednání*. Praha: Academia, 1997. ISBN 80-200-0592-7.

- [29] NEŠPOR, Karel. *Návykové chování a závislost*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7178-831-7.
- [30] NOVOTNÝ, Oto a Josef ZAPLETAL. *Kriminologie*. Praha: Grada Publishing, 2008. ISBN 978-80-7357-377-5.
- [31] *Organisation for Economic Co-operation and Development* [online]. 2013 [cit. 2013-04-24]. Dostupné z: <http://www.oecd.org/pisa/pisaproducts/46962580.pdf>
- [32] PETRUSEK, Miloslav, Alena MILTOVÁ a Alena VODÁKOVÁ. *Sociologické pojmosloví: Sociologické školy, směry, paradigmaty*. 2. vyd. Praha: Slon, 2000. ISBN 80-85850-81-8.
- [33] POKORNÝ, Vratislav, Jana TELCOVÁ a Anton TOMKO. *Patologické závislosti*. Brno: Ústav psychologického poradenství a diagnostiky, 2002. ISBN 8086568-02-04.
- [34] POKORNÝ, Vratislav, Jana TELCOVÁ a Anton TOMKO. *Prevence sociálně patologických jevů: Manuál praxe*. 3. vyd. Brno: Ústav psychologického poradenství a diagnostiky r.s. Brno, 2003. ISBN 80-86568-04-0.
- [35] PONĚŠICKÝ, Jan. *Agrese, násilí a psychologie moci*. Praha: Triton, 2005. ISBN 80-7254-593-0.
- [36] PRAŠKO, Ján. Péče o suicidálního pacienta. *Psychiatrie pro praxi*. 2006, roč. 7, č. 4. ISSN 1213-0508.
- [37] PRAŠKO, Ján. Suicidální pacient a terapeutická intervence. *Psychiatrie: Časopis pro moderní psychiatrii*. 2008, roč. 12, č. 1. ISSN 1211-7579.
- [38] PREISS, Marek, Jiří KLOSE a Filip ŠPANIEL. Temperament a charakter podle C.R. Cloninger u psychiatrických pacientů a obecné populace. *Psychiatrie: Časopis pro moderní psychiatrii*. 2000, roč. 4, č. 4, s. 43-45. ISSN 1211-7579.
- [39] Příjmy a životní podmínky domácností 2011. *Český statistický úřad* [online]. Praha, 2012 [cit. 2013-04-24]. Dostupné z: <http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/p/3012-12>.
- [40] Sebevražda. PETERKOVÁ, Michaela. *Psychoweb.cz* [online]. 2012 [cit. 2013-04-20]. Dostupné z: www.sebevrazda.psychoweb.cz

- [41] VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-678-0.
- [42] VIEWEG, Josef. *Sebevražda a literatura*. Brno: Nakladatelství T. Janečka, 1996. ISBN 80-85880-10-5.
- [43] VOKURKA, Martin a Jan HUGO. *Velký lékařský slovník*. Praha: Maxdorf, 2006. ISBN 80-7345-058-5.
- [45] VÝROST, Jozef a Ivan SLAMĚNÍK. *Aplikovaná sociálnípsychologie II*. Praha: Grada Publishing, 2001. ISBN 80-247-0042-5.
- [46] WINKLER, Jiří a Miloslav PETRUSEK. *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-164-1.

SEZNAM TABULEK

Tab. 1 Pohlaví respondentů	47
Tab. 2 Věk respondentů	48
Tab. 3 Úroveň vzdělání respondentů	49
Tab. 4 Úroveň vzdělání respondentů a věk	50
Tab. 5 Poměr výdajů vůči příjmům	50
Tab. 6 Alkohol	51
Tab. 7 Agresivita	52
Tab. 8 Gamblerství	53
Tab. 9 Užívání návykových látek	54
Tab. 10 Suicidální chování	55
Tab. 11 Kriminální chování	56
Tab. 12 Alkohol a výše dluhové pasti	58
Tab. 13 Agresivita a výše dluhové pasti	59
Tab. 14 Gamblerství a výše dluhové pasti	60
Tab. 15 Užívání návykových látek a výše dluhové pasti	60
Tab. 16 Suicidální chování a výše dluhové pasti	61
Tab. 17 Kriminální chování a výše dluhové pasti	62
Tab. 18 Pohlaví a dluhová past	63
Tab. 19 Vzdělání a dluhová past	63

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha PI Dotazník

PŘÍLOHA P I: DOTAZNÍK

Vážení,

obracím se na Vás s žádostí o pomoc. V současné době zpracovávám diplomovou práci na téma „Pád do dluhové pasti a jeho vliv na vznik sociálně patologických jevů“. Pro vysvětlení pojmu uvádím, že sociální patologie označuje takové jevy ve společnosti, které jsou považovány za nezdravé, nemorální a obecně nežádoucí, nebezpečné. Jde například o kriminalitu, alkoholismus, gamblerství, prostituci aj.

Velmi by mi pomohlo, kdybyste byli ochotni vyplnit tento anonymní dotazník týkající se této problematiky. Žádám Vás o co nejpřesnější a nejotevřenější odpovědi a zdůrazňuji, že nedojde k jejich zneužití a bude zachována Vaše anonymita. Při vyplňování, prosím, vyplňte pohlaví, věk a vzdělání a zakroužkujte vždy z nabízených odpovědí tu, která Vám nejvíce vyhovuje.

Mnohokrát děkuji za spolupráci

Zuzana Kunderová

1. Jste muž nebo žena?

- a) Muž
- b) žena

2. Jaký je Váš věk?

- a) 18 – 30 let
- b) 31 – 40 let
- c) 41 – 50 let
- d) 51 – 60 let
- e) 61 let a více

3. Jaké je Vaše vzdělání?

- a) Základní
- b) Vyučen
- c) Středoškolské
- d) Vysokoškolské

4. Kolikrát vyšší byly Vaše výdaje nad příjmy před schválením insolvenčního řízení?
- a) 1x
  - b) 2x
  - c) 3x
  - d) 4x a vícekrát
5. Když jste ve stresové situaci v souvislosti s financemi, máte sklon k pití alkoholu? Tzv. „zvednout si náladu“, „zapomenout na problémy“?
- a) Ano
  - b) Spíše ano
  - c) Nevím
  - d) Spíše ne
  - e) Ne
6. Když jste ve stresové situaci v souvislosti s financemi, máte sklon být agresivní ke svému okolí a rodině?
- a) Ano
  - b) Spíše ano
  - c) Nevím
  - d) Spíše ne
  - e) Ne
7. Když jste ve stresové situaci v souvislosti s financemi, máte sklon hrát hazardní hry?
- a) Ano
  - b) Spíše ano
  - c) Nevím
  - d) Spíše ne
  - e) Ne
8. Když jste ve stresové situaci v souvislosti s financemi, máte sklon užívat návykové látky?
- a) Ano
  - b) Spíše ano
  - c) Nevím
  - d) Spíše ne
  - e) Ne

9. V souvislosti s Vaší finanční situací pomýšlel/a jste někdy na sebevraždu?

- a) Ano
- b) Spíše ano
- c) Nevím
- d) Spíše ne
- e) Ne

10. V souvislosti s Vaší finanční situací pomýšlel/a, jste někdy na trestný čin? Např. „Krádež finančního obnosu“?

- a) Ano
- b) Spíše ano
- c) Nevím
- d) Spíše ne
- e) Ne